

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

**BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM**

**2014 – 2016**

**BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

**Zdeňka Vaclová**

**Přínos Miloše Sováka při vzniku a rozvoji logopedických  
zařízení do roku 1989**

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Viola Rašínová

**JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE**

**BACHELOR COMBINED STUDIES  
2014 – 2016**

**BACHELOR THESIS**

**Zdeňka Vaclová**

**The contribution of Miloš Sovák to establishment and  
development of logopedic facilities till the year 1989**

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PaedDr. Viola Rašínová

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 14. 02. 2016

Zdeňka Vaclová

## **Poděkování**

Chtěla bych poděkovat vážené PaedDr. Viole Rašínové za odborné vedení bakalářské práce, její přívětivý přístup a cenné rady.

## **Anotace**

Bakalářská práce nese název „Přínos Miloše Sováka při vzniku a rozvoji logopedických zařízení do roku 1989“, zaměřuje se na úctyhodnou osobnost speciální pedagogiky Prof. MUDr. PhDr. Miloše Sováka, DrSc. (1905 – 1989) a především na jeho úspěchy v oblasti logopedie.

Práce se nám snaží představit Miloše Sováka jako osobnost, nastiňuje nám jeho roli ve speciální pedagogice, ale především se věnuje logopedické péči v Československu a podílu Miloše Sováka při vzniku a rozvoji logopedických zařízení. Přibližuje a ukazuje nám Sovákovy pokrokové myšlenky a činy, které vedly k rozvoji logopedie. Práce vychází ze studia a komparace Sovákových publikací a odborných článků, dále z materiálů ostatních významných a činných osobností.

## **Klíčová slova**

Miloš Sovák, logopedická péče, speciální školy, Logopedický ústav, Česká logopedická společnost

## **Annotation**

The topic of this bachelor thesis is „The contribution of Miloš Sovák to establishment and development of logopedic facilities till the year 1989”. It targets on respectable personality of the special pedagogy of Prof. MUDr. PhDr. Miloš Sovák, DrSc. (1905 – 1989) and on his achievements in the area of logopedics primarily.

This thesis deals with introducing of Miloš Sovák as a personality, it describes his role in the special pedagogy but it is mainly concerned with logopedic care in Czechoslovakia and with contribution of Miloš Sovák to establishment and development of logopedic facilities. The thesis explains and illustrates us Sovák’s progressive thoughts and actions, which have led to a development of logopedics. This thesis is based on exploration and comparison of Sovák’s publications and his professional articles and it is furthermore based on sources of other significant participating personalities.

## **Key words**

Miloš Sovák, logopedic care, special schools (remedial schools), Logopedic institute, Czech logopedic association

## Obsah

|                                                                                                                |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ÚVOD .....</b>                                                                                              | <b>9</b>  |
| <b>1 Prof. MUDr. PhDr. MILOŠ SOVÁK, DrSc.....</b>                                                              | <b>10</b> |
| 1.1 Život a osobnost profesora Sováka.....                                                                     | 10        |
| 1.2 Publikační činnost profesora Sováka.....                                                                   | 14        |
| 1.3 Edukační činnost profesora Sováka.....                                                                     | 18        |
| 1.4 Jaký byl profesor Miloš Sovák? .....                                                                       | 20        |
| <b>2 ROLE PROFESORA SOVÁKA VE VÝVOJI SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY .....</b>                                            | <b>24</b> |
| 2.1 Studium speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy .....                               | 25        |
| 2.2 Klasifikace speciální pedagogiky profesora Sováka .....                                                    | 26        |
| <b>3 SOVÁKOVY DEFINICE LOGOPEDIE JAKO VĚDNÍHO OBORU V ČESKOSLOVENSKU .....</b>                                 | <b>28</b> |
| 3.1 Charakteristika termínu narušená komunikační schopnost .....                                               | 30        |
| <b>4 VLIV PROFESORA SOVÁKA NA VZNIK A VÝVOJ SOUSTAVNÉ LOGOPEDICKÉ PÉČE V ČESKOSLOVENSKU (1946 – 1989).....</b> | <b>32</b> |
| 4.1 Významné osobnosti a jejich záslužné činy pro formování logopedie – předchůdci pana profesora .....        | 32        |
| 4.2 Zřízení logopedických institucí profesorem Sovákem .....                                                   | 34        |
| 4.3 Logopedie jako vědní obor .....                                                                            | 35        |
| 4.4 Poskytování logopedické péče.....                                                                          | 38        |
| 4.4.1 Resort zdravotnictví.....                                                                                | 38        |
| 4.4.2 Resort školství .....                                                                                    | 42        |
| 4.4.2.1 Speciální školy pro děti a žáky s vadami řeči .....                                                    | 42        |
| 4.4.2.2 Ostatní školská zařízení .....                                                                         | 46        |
| 4.5 Česká logopedická společnost.....                                                                          | 47        |

|          |                                                                                                                   |           |
|----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 4.5.1    | Vznik České logopedické společnosti .....                                                                         | 47        |
| 4.5.2    | Založení České logopedické společnosti .....                                                                      | 48        |
| <b>5</b> | <b>ROLE PROFESORA SOVÁKA PŘI VZNIKU A ROZVOJI LOGOPEDICKÝCH<br/>INSTITUCÍ V ČESKOSLOVENSKU .....</b>              | <b>51</b> |
| 5.1      | Logopedický ústav .....                                                                                           | 51        |
| 5.1.1    | Depistážní a preventivní, vyšetřovací, nápravná, reedukační a rehabilitační činnost<br>Logopedického ústavu ..... | 53        |
| 5.1.1.1  | RNDr. Marta Soukupová - Sováková .....                                                                            | 55        |
| 5.1.2    | Edukační, propagační a publikační činnost Logopedického ústavu .....                                              | 58        |
| 5.1.3    | Vědecká a výzkumná činnost Logopedického ústavu .....                                                             | 59        |
| 5.2      | Škola pro vadně mluvící v Praze .....                                                                             | 60        |
| 5.3      | Škola pro nedoslýchavé v Praze .....                                                                              | 62        |
| 5.4      | Škola pro nemluvící v Týně nad Vltavou .....                                                                      | 64        |
|          | <b>ZÁVĚR .....</b>                                                                                                | <b>67</b> |
|          | <b>SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ .....</b>                                                                              | <b>68</b> |



## ÚVOD

Bakalářská práce nese název „Přínos Miloše Sováka při vzniku a rozvoji logopedických zařízení do roku 1989“, věnuje se významné české osobnosti Prof. MUDr. PhDr. Miloši Sovákovi, DrSc. (1905 – 1989), který patřil mezi představitele speciální pedagogiky, zejména logopedie.

Práce poukazuje na osobnost Miloše Sováka, nejenom na jeho osobní život, ale zajímá se i o cenné publikace, které napsal, a v neposlední řadě jaký byl v očích ostatních, kteří ho znali. Další kapitola popisuje, jaký měla význam jeho osobnost pro ovlivnění speciální pedagogiky, ale především je práce zaměřena na soustavnou logopedickou péči, která vznikala a rozvíjela se od padesátých let, a to právě díky Miloši Sovákovi.

Neměli bychom ani opomenout vzniklé dobrovolné sdružení – Českou logopedickou společnost.

V závěru práce máme možnost se seznámit s nově vytvořenými školami nového typu a pojetí, s Logopedickým ústavem, institucemi, které se zřídily na návrh profesora Sováka. Časově se tedy orientuje od konce čtyřicátých let až do roku 1989, kdy Miloš Sovák umírá.

Práce s velikou úctou popisuje tuto jednu z nejvýznamnějších osobností, kterou Miloš Sovák ve své době představoval a stále představuje. Představili bychom jej jako lékaře, pedagoga, vědce, autora velmi cenných publikací, tvůrce moderní koncepce logopedie, zakladatele speciální pedagogiky, propagátora nadčasových myšlenek a pokroků.

Cílem práce ovšem je vyzdvihnout jen malou část z jeho dlouhého života, období, kdy se nejvíce snažil pomoci dětem a mládeži s vadou a poruchou řeči. Období, ve kterém dokázal realizovat své ideje, plány a sny. Období, ve kterém vybudoval takové základy, z nichž vychází i dnešní moderní doba, a to za podmínek, které byly typické pro politickou situaci v socialistickém Československu.

# 1 Prof. MUDr. PhDr. MILOŠ SOVÁK, DrSc.

(15. 4. 1905 – 29. 9. 1989)

## 1.1 Život a osobnost profesora Sováka

„Doštuduješ, ve svém oboru budeš velitelem, dožiješ se vysokého věku.“ To byla slova, která mu předpověděla žena, která hádala z ruky a z kostek, poblíž jeho rodného domu, kde ji jako mladý student ze zvědavosti navštívil. Takto na tuto událost vzpomíná Miloš Sovák ve své knize plné osobních vzpomínek „In Margine“ z roku 1975.

Miloš Sovák se narodil 15. dubna roku 1905 v jihočeské Bechyni jako nejmladší ze sedmi dětí (pět chlapců, dvě děvčata) učiteli na odborné keramické škole. Jeho otec Ludvík Sovák (1862 – 1932) byl profesor češtiny, němčiny a počtů v letech 1898 - 1927. Narodil se v Třebíči jako nejstarší ze třinácti dětí Josefa Sováka, soustružníka a špičkáře. V genech Miloše Sováka se projevilo šest generací lékařů v rodě z matčiny strany (profesor Weigner, profesor Hönl, botanik akademik Prát). Jeho matka se jmenovala Milada (více informací se mi nepodařilo o ní zjistit). Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000)

Miloš Sovák absolvoval 4 třídy obecné školy a 1. ročník měšťanské školy v Bechyni. Na své rodné město velmi rád vzpomínal. Vystudoval klasické gymnázium v Táboře, kam každý den dojížděl elektrickou dráhou. „Tenkrát ještě nebylo elektrické osvětlení. Nosili jsme malé lucerničky na svíčku nebo petrolej a ty jsme si mohli nechávat na nádraží.“ Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000, s. 77) Každodenní ranní vstávání před půl pátou, doma hlad, bída, oba dva bratři na frontě, nerad profesor Sovák vzpomíná na dobu první světové války. Kvůli častým absencím se zfalšovanými podpisy rodičů dostával opětovně snižovanou známku z chování.

Během studií gymnázia navštěvoval jednotu Sokol, Sbor dobrovolných hasičů a Učednickou besídku, kterou v roce 1906 založil jeho otec. V Bechyni byl jako medik členem Kroužku studentů, v letech 1923 – 1926 byl jeho předsedou. V těch letech v činnosti Kroužku převažovala společenská složka, konaly se literární večery (sám přednášel např. o Karlu Hlaváčkovi). Jeho starší bratr, MUDr. Pravoslav Sovák tento Kroužek založil, jeho členy byli např. K. Kraus, J. Pekař, P. Stašek, V. Schusswohl, M. Eschová, K. Židlický,

Z. Mařan, B. Burian, K. Homr, P. C. Nesý a mnoho dalších. Kábele (In: Bechyňský městský zpravodaj, 2004)

Na otcovo přání se dal zapsat na studia práv (jeho otec vystudoval Právnickou fakultu UK), kde ale nevydržel dlouho, neboť po třech týdnech se dal přepsat na lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde v roce 1930 promoval. „*Po promoci přijal nabídku na místo asistenta na foniatrnickém oddělení u prof. Seemana<sup>1</sup> otorinolaryngologické (dále jen ORL) kliniky prof. Přecechtěla ve Všeobecné fakultní nemocnici v Praze, kde potom pracoval od roku 1931 až do roku 1940.*“ Edelsberger (In: Česká logopedie 1994, 1995, s. 8) Způsobila to zvláštní náhoda a konstelace, že přijal tohle místo, neboť již za studií, když chodil na přednášky do ORL ústavu, tak si tento obor naprosto zošklivil. Jevil se mu jako „obor zaplivaný a usmrkaný“. Kdyby nebylo kamaráda ze studií, který se mu o nabídce zmínil, jelikož sám už měl jedno místo slíbené, těžko říct, zda by se Sovák setkal blíže s prof. Seemanem (1892-1975) a s takovým západem se pustil do celého oboru foniatry.

Od roku 1932 do roku 1945 Sovák vykonával konziliární lékařskou péči v Pražském soukromém ústavu pro hluchoněmé v Praze na Smíchově v Holečkově ulici<sup>3</sup>, se souhlasem přednosta ORL kliniky prof. Přecechtěla. (Tamtéž)

V roce 1935 se Sovák seznamuje s dr. Martou Soukupovou a o pět let později si ji bere za manželku, roku 1941 a 1943 se jim narodí synové Miloš a Mojmír.

V roce 1940 se stává prvním odborným školním lékařem na tzv. fyzikátě hl. m. Prahy pro obor otorhinolaryngologie a foniatry spolu s MUDr. Bohumilem Faflem (1907 - 1998) pro obor oftalmologie a MUDr. Josefem Apetaurem (1898 - 1955) pro obor dětské psychiatrie. Pomáhala mu i jeho žena jako asistentka až do uzavření ordinace v roce 1952. Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000)

„Málo se ví o jeho občanské statečnosti v době 2. světové války. V jeho ordinaci se vyměňovaly konspirativní zprávy, za pražského povstání působil mezi obránci Staroměstské

---

<sup>1</sup> Prof. Dr. Miloslav Seeman (1892 - 1975) byl zakladatel československé foniatry. Založil v roce 1923 foniatrnické oddělení při ušní a krční klinice prof. Kutvirta v Praze, předtím se zabýval foniatry ve Vídni a v Berlíně u prof. Gutzmanna. Prof. Dr. M. Seeman jako tvůrce české školy foniatrnické publikoval řadu významných prací, též z oboru péče o hluchoněmé, o reedukaci sluchu a prevenci vad řeči atd., za vypracování metodiky reedukace řeči u laryngektomovaných (hlasu bez hrtanu) byl r. 1951 odměněn státní cenou. Věnoval se např. problematice koktavosti a mimo jiné i logopedickému školení učitelek mateřských škol. Byl spoluzakladatel I.A.L.P. (international Association of Logopedics and Phoniatrics, prestižní mezinárodní organizace se sídlem ve švýcarském Lausanne). (Peutelschmiedová, 2003) V současné době to je Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova, Holečkova 4, Praha 5 – Smíchov.

radnice jako lékař na ošetrovně, pomáhal zachraňovat archiv hl. m. Prahy z hořící radnice do kostela sv. Mikuláše. Pak přišla výzva všem lékařům: „*Pomozte osvobozeným vězňům koncentračního tábora v Terezíně!*“ *Ještě týž den tam odjíždí a ihned s MUDr. Holubcem přebírá nemocnici SS na Krétě u Terezína. Do této nemocnice sám sváží na vozíku těžce nemocné osvobozené vězně z Malé pevnosti. Tři týdny v nelidských podmínkách, po nerovném boji s tyfem se vrací do Prahy a vykonává dobrovolnou vojenskou službu v posádkové nemocnici. O této své činnosti a pomoci vždy skromně mlčel.*“ Kábele (In: Bechyňský městský zpravodaj listopad, 2004, s. 2)

Po skončení druhé světové války podnítil profesor Sovák zřízení školy pro nedoslýchavé, školy pro vadně mluvící a pro nemluvíci. Školy nového typu a pojetí zakládá s ředitelem ústavu pro hluchoněmé s Aloisem Novákem a s odbornými učiteli Vlastimilem Císařem (1934 - 2002) a Josefem Zímou<sup>2</sup>. (Hrubý, 1997)

Profesor Sovák prosadil bezplatné přidělování sluchadel nedoslýchavým. V 50. letech 20. století rozšířil přidělování sluchadel bezplatně i na Slovensko, a tím se Československo zařadilo na čtvrtou příčku na světě v péči o osoby se sluchovým postižením (blíže podkap. Logopedický ústav).

Profesor Sovák založil roku 1970 Českou logopedickou společnost (blíže podkap. Založení České logopedické společnosti). Začíná být zajišťována odborná příprava učitelů v nápravě vadné výslovnosti, na základě toho mohou vznikat i poradny pro nápravu vad řeči v jednotlivých obvodech hl. m. Prahy (blíže kap. Vliv profesora Sováka na vznik a vývoj soustavné logopedické péče v Československu).

V poválečných letech Sovák odmítá nabízené místo šéfa nově vybudované ORL kliniky v Plzni a vydává se spíše pedagogickým směrem. Básník Vítězslav Nezval (1900 – 1958) stál u tohoto Sovákova nelehkého rozhodnutí, když shrnul situaci těmito slovy: „*Je to jednoduché, uši dlabat, to se může naučit každý..., ale na takovéhle věci, jako jsou ti hluchoněmí, slepí atd., na to se musí najít potrhlej člověk. A takových moc není. Zůstaň při tom.*“ Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000, s. 85)

Roku 1946 Sovák zakládá Ústav pro nápravu vad řeči a sluchu – Logopedický ústav hl. m. Prahy (blíže podkap. Logopedický ústav), který vznikl přeměnou původního školního otiatricko-foniatrického ambulatoria na fyzikátě hl. m. Prahy. „*Během této doby byl*

---

<sup>2</sup> Jedná se o Otce populárního zpěváka Josefa Zímy.

*i lektorem foniatry na AMU a současně pracoval na Filozofické fakultě Karlovy univerzity jako docent a vedoucí oddělení pro hlasovou hygienu a logopedii. Od roku 1948 přednášel defektologii hlasu na pedagogické fakultě UK. “ (Káš, 2006, s. 179)*

*„Habitoval se v roce 1948 na pedagogické fakultě UK ze speciální (nápravné) pedagogiky. V roce 1950 byl jmenován mimořádným profesorem nápravné pedagogiky (se zřetelem k logopedii). V roce 1963 mu byl udělen - jako jednomu z prvních – doktorát pedagogických věd na základě úspěšné obhajoby o rok dříve publikované monografie Lateralita jako pedagogický problém (bližší podkap. Publikační činnost profesora Sováka) v Čs. akademii věd. Řádným profesorem pedagogické fakulty UK se stal až v roce 1966. V roce 1964 založil na této fakultě katedru speciální pedagogiky (studium pedopathologie, později defektologie, posléze speciální pedagogiky), v jejímž čele stál až do roku 1970, kdy byl penzionován. “ Edelsberger (In: Česká logopedie 1994, 1995, s. 20)*

Ve Stotzheimu u Kolína nad Rýnem byla jeho jménem nazvána škola pro vadně mluvící – Milos Sovak Schule. Byl nositelem státního vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“. 29. 9. 1989 zemřel v Praze po zákeřné nemoci.

V České logopedii 1989 nalezneme přílohu Za profesorem Milošem Sovákem (1990). V posledních dnech života, kdy leží v nemocnici, přemýšlí o své nemoci, o přístupu personálu k němu, k pacientům, o životě, který prožil. Popisuje své pocity, cítí samotu a bezmoc, nechce ještě umřít. Nemá dokončenou práci, musí napsat knihu pro rodiče, studenty, přednášku na mezinárodní kongres v Praze. Musí zajistit předání odborného dědictví. Někdo musí v jeho práci pokračovat. Vypráví o své nemoci, která začala tím, že si objevil na noze melanom. Po úspěšném zákroku se však ozvala metastáze. Prostudoval dostupnou literaturu, chodil na ozáření, avšak nezapomínejme, co se týká lékařských věd a pokroků, píše se teprve rok 1989. Metastáze se rozšiřuje do více orgánů, do ledvin, plic, páteře, začíná vykašlávat krev, má nechutenství k jídlu. Jako lékař ví, co to znamená. V posledních dnech stále myslí na speciální pedagogiku. Vypráví o ní ostatním pacientům v pokoji, návštěvám, co přicházejí.

*„Dnes v noci tři hodiny přednášel anglicky. Včera zase mluvil německy. Celé dopoledne s námi probíral speciální pedagogiku. Už víme, jaký je rozdíl mezi defektem a defektivitou. Chápeme socializaci. Přeme se, zda postižení stojí o integraci či ne. “*

Vyšejn (In: Česká logopedická společnost Miloše Sováka, 1990, s. 14)

*„Intervaly tisících injekcí se zkracovaly ... mezi nimi bezchybně fungoval neumdlévající mozek ... bylo až neuvěřitelné, kolik optimismu, perspektivních plánů a životní odvahy měl. Jaký myšlenkový prostor dokázal obsáhnout. Vypadalo to tak, jako by jeho zdravotní problémy stály na periferii dění. Tolik jiných věcí považoval za významnější! Zde se ukázala síla jeho osobnosti a velikosti jeho ducha.“* (Tamtéž, s. 16)

Profesor Sovák patřil mezi velké osobnosti, napsat o jeho životě by se dalo samozřejmě mnohem více, je zde zmiňováno alespoň to nejdůležitější s tím, že o některých zásluhách (např. Logopedický ústav) bude pojednáno v samostatných podkapitolách.

## 1.2 Publikační činnost profesora Sováka

Profesorova publikační činnost je obdivuhodná. Profesor Miloš Sovák byl nesmírně publikačně činný. Cílem této podkapitoly nebude jmenovat všechny monografie, skripta, odborné články, sborníky, učebnice a příručky profesora Sováka. Prakticky by to zřejmě ani nešlo a navíc by jejich seznam zabral podstatnou část určeného rozsahu tohoto textu.

Uvedme tedy alespoň některé práce.

Třicátá léta odstartovala začátek jeho publikační činnosti. Jednalo se především o foniatrické či otorhinolaryngologické vědecké práce a odborné články.

První práce je z roku 1933 a zabývala se ***Poměry sympatických reflexů u koktavých***<sup>3</sup>. Zde zjišťuje, že u 84,6 % koktavých (a u dětí dokonce u 88,4 %) dochází ke změnám reaktibility vegetativní nervové soustavy, které jsou základem neuropatické konstituce, a že u koktavých převládá tonus ortosympatiku. Pozdější pozorování našich i zahraničních autorů tato pozorování potvrdila. Laštovka (In: Speciální pedagogika, 2000)

V roce 1935 vychází v renomovaném vídeňském měsíčníku jeho první práce publikovaná v zahraničí<sup>4</sup>. V roce 1936 je vydána nákladem ORL důkladně zpracovaná Čs. Otolaryngologická bibliografie 1850 – 1930. V tehdejší speciálně pedagogickém časopise se objevují ***Poznámky k obtížím při nápravě vad a řeči v Úchylné mládeži*** z roku 1937<sup>5</sup> a pojednání ***O subjektivní stránce nedoslýchavosti*** v Revue hluchoněmých z téhož roku<sup>6</sup>.

---

<sup>3</sup> Uvedeno v časopise Časopis lékařů českých, č. 6, s. 164.

<sup>4</sup> Uvedeno v časopise Das vegetative Nervensystem bei Sotterern, Wien, Mschr. F. O., roč. 69, s. 606.

<sup>5</sup> Časopis č. 9 – 10, s. 254

<sup>6</sup> Časopis č. 5 – 6, s. 65

V roce 1940 napsal stat' *O spolupráci lékaře a pedagoga při nápravě vadné výslovnosti* do Pamětního spisu Spolku pro péči o hluchoněmé. Edelsberger (In: Česká logopedie 1994, 1995)

Do tohoto období spadají též dvě první přínosné Sovákovy monografie a to *Kmitání hlasivek ve světle laryngostroboskopie* podtitulem *Fyziologická studie fonačního mechanismu a Stroboskopický výzkum hlasové pathologie* s podtitulem *Studie o poruchách fonačního mechanismu* vydané až roku 1945. „Vydání tak zásadní odborné publikace tištěnou a na úrovni kultivovanou formou byl proto na svou dobu průkopnický čin. Byl podpořen tak významnými členy akademie, jako byl prof. Šíkl, který v té době patřil k vůdčím osobnostem lékařských věd.“ Laštovka (In: Speciální pedagogika, 2000, str. 164)

V časopise Úchylná mládež se roku 1943 objevuje statisticky doložená práce s názvem *Nárys povšechné organizace péče o vady výslovnosti u školní mládeže*<sup>7</sup>, která vychází z jeho praxe odborného školního lékaře na tzv. fyzikátě hl. m. Prahy. Edelsberger (In: Česká logopedie 1994, 1995)

Za svůj život publikoval profesor Sovák mnoho odborných článků, zmiňme jen pro zajímavost názvy některých časopisů, kam v průběhu 30. – 80. let přispíval: Časopis lékařů českých, Praktický lékař, Úchylná mládež, Revue hluchoněmých, Zdraví lidu, Náš rozhlas, Škola a kultura, Jednotná škola, Gong, Efeta, Pedagogické rozhledy, Československá stomatologie, Nápravná pedagogika, Pedagogika, Práce invalidů, Rodina a škola, Československá pediatrie, Děti a my, Otázky defektologie a další. Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000)

Při charakteristice knižních děl profesora Sováka, stojí jistě za povšimnutí citace, kterou k anotaci jeho knih uvádí Süssová (In: Speciální pedagogika, 2000, s. 106): „Mnohdy jsou nejzásadnější poznatky ukryty v textu psaném *petitem*<sup>8</sup>, a tak pro mnoho čtenářů zůstávají takřka utajeny. Kdo například ví, že v jedné z publikací popisuje nazírání psychoanalýzy na strukturu osobnosti?“ Süssová dále uvádí, že většina prací prof. Sováka je poplatná době, ve které vznikla. „Snažil se uplatnit všechny poznatky, které měl v té době k dispozici s tím, že určité preferoval, jako například Pavlova.“ (Tamtéž)

---

<sup>7</sup> Časopis č. 2, s. 49

<sup>8</sup> Písmo psané o 8 bodech

První knižní publikace **Hlas – Řeč – Sluch: základní věci z anatomie, fyziologie a hygieny hlasového, mluvicího i sluchového ústrojí, z foniatrie, fonetiky, orthoepie, orthofonie atd.** vznikla za účasti doc. Bohuslava Hály. Stalo se tak na základě pravidelného docházení profesora Sováka na filosofickou fakultu UK, kde jej o jedenáct let starší Hála zasvěcoval do tajů experimentální fonetiky. Profesor o tom později sám napsal: „*Práce na foniatrii se mohla zdát nezasvěcenému pozorovateli jednoduchá, popř. jednotvárná. Nebylo to však lehké, když se to mělo dělat pořádně. Kromě znalostí z celé otolaryngologie to vyžadovalo též znalosti neurologie, psychiatrie, psychologie, pedagogiky, a v neposlední řadě z fonetiky.*“ (Sovák, 1975, str. 80)

Jednalo se o základní příručku s kapitolami z fyziologie, z fonetiky, patologie a hygieny hlasu, řeči a sluchu, o jejíž oblibě svědčí skutečnost, že se dočkala celkem čtyř vydání (1941, 1947, 1955, 1962), postupně přepracovaných a doplňovaných. Poslední vydání publikace **Hlas - Řeč – Sluch** z roku 1962 nese již podtitul **Základy fonetiky a logopedie** a plní funkci vysokoškolské příručky.

První Sovákova vysokoškolská skripta z logopedie jsou z roku 1955 a 1958<sup>9</sup>. První učební texty logopedie pro posluchače pedagogických fakult Logopedie jsou zpracované s kolektivem autorů (1966, 1972, 1974). Dále pak jím zpracované vysokoškolské učebnice logopedie, a to **Uvedení do logopedie** (1978, 1981) jako první díl, druhý díl s názvem **Logopedie** (1978, 1981), jakož i jejich jakýsi appendix s názvem **Elementární logopedická diagnostika a prevence** určená pro denní praxi logopedů ve zdravotnictví z roku 1978. Roku 1984 vychází třetí díl **Logopedie – metodika a didaktika**.

První díl jako logopedie obecná, kde najdeme historii oboru, dále pak filosofické, neurofyziologické a speciálně pedagogické základy mezilidské komunikace. Süssová (In: Speciální pedagogika, 2000) ve svém článku poukazuje na to, že v **Uvedení do logopedie** nalezneme shrnutí Pavlova učení, pomocí něhož se Sovák snaží vytvořit vědeckou základnu logopedie.

Druhý díl jako logopedie speciální. Uvádí systematické utřídění vad a poruch mezilidské komunikace, popisy patologických jevů, logopedickou péči.

---

<sup>9</sup> Defektologie speciální – logopedie (skripta)



Třetí díl má být dovršením obou předchozích dílů. Vychází zde z přesvědčení, že těžiště speciálně pedagogické teorie i praxe spočívá v metodologii a metodách, které jsou modifikovány podle pracovišť. (Sovák, 1984)

Dále pak z oblasti logopedie vydává například i příručku věnující se logopedické péči předškolního věku<sup>10</sup> či knihu zabývající se koktavostí<sup>11</sup>.

Výsledky svého mnoholetého výzkumu v oblasti pedagogická problematika laterality a její řešení shrnul do monografie s názvem ***Lateralita jako pedagogický problém***, vydané roku 1962.

Méně je známo, že velkou zásluhu měla i jeho žena dr. Marta Sováková, která si při vyšetřování vadně mluvících dětí v předškolním věku formou hry v Logopedickém ústavu hl. m. Prahy povšimla velkého výskytu levorukých dětí mezi koktavými, a dala tak podnět k vědeckému zkoumání této problematiky, do kterého se zapojil celý kolektiv pracovníků. Kábele (In: Náš pan profesor, 1992)

Na základě této vědecko-výzkumné práce vydalo ministerstvo školství a kultury celostátně závazný metodický pokyn o výchově a vzdělávání levorukých dětí. „*Tím se stalo Československo prvním státem na světě, kde je tato pedagogicky citlivá otázka nejen teoreticky, ale i prakticky řešena.*“ Edelsberger (In: Speciální pedagogika, 1995, s. 25)

„*Zcela výjimečná je osoba prof. Sováka ve studiu laterality. Myslím, že nebylo v naší zemi člověka, který by o tomto problému v jeho době věděl více. Řada lidí zabývajících se touto problematikou dodneška čerpá z jeho bohatých literárních citací, obsažených v knize z r. 1962 – ***Lateralita jako pedagogický problém***.*“ Süssová (In: Speciální pedagogika, 2000, s. 108)

Problematicou laterality a leváctvím se zabývá i v knihách ***Výchova leváků v rodině*** (vydávána opakovaně v letech 1958 - 1984), ***Výchovné problémy leváctví*** (1960), ***Metodika výchovy leváků*** (1966 – 1986).

Kromě logopedických prací je profesor Sovák také autorem děl věnujících se problematice speciální pedagogiky. Zmíníme např. ***Defektologii obecnou*** (1955, 1958), ***Nárys defektologie*** (1958), ***Defektologie obecná – propedeutika*** (1959), zatímco u předchozích tří děl se jedná o skripta, v letech 1972 – 1986 vychází postupně v šesti

---

<sup>10</sup> Logopedie předškolního věku, 1984

<sup>11</sup> Výchova koktavého dítěte doma i ve škole, 1988

vydáních vysokoškolská učebnice *Nárys speciální pedagogiky* – v tomto díle lze vidět, jak definitivně přešel k termínu speciální pedagogika, charakterizuje rozdíl mezi pojmem speciální pedagogika a defektologie. Zcela již upouští od chápání obou pojmů jako synonym. (Renotírová, Ludíková, 2003)

Sovákovou koncepcí přetvořenou na jednolitý obor se stává speciální pedagogika. „Následným vývojem překlenul Sovák dvojkolejnost v pojetí a vytvořil teorii speciální pedagogiky behaviorálního typu, která se opírala především o patofyziologii vyšší nervové činnosti, reflexní oblouk a zpětnou vazbu.“ Jesenský (In: Speciální pedagogika, 2000, s. 111)

Mezi poslední díla řadíme např. *Biologické základy učení* (1985) a *Učení – nemusí být – mučení* (1989), díla pojednávající o procesu učení. Titzl (2005) ve svém článku upozorňuje, že „publikační činnost profesora Miloše Sováka je nejen rozsáhlá, ale přitom i stále aktuálně promlouvající k jeho následovníkům.“ Titzl (In: Speciální pedagogika, 2005, s. 166)

Ve svém článku popisuje inspiraci dílem *Biologické základy učení*, kde poukazuje, jak lze určité danosti, o kterých píše Sovák vztáhnout k učení osob s různým druhem postižení. (Tamtéž)

„Publikoval více než 240 odborných prací, s jeho dílem se seznámili odborníci například v Polsku, Německu, Rakousku, Dánsku, Velké Británii, Švédsku, Jugoslávii, Bulharsku, Spojených státech amerických, v bývalém Sovětském svazu, Švýcarsku.“ (Klenková, 2006, s. 20)

### 1.3 Edukační činnost profesora Sováka

S publikační činností profesora Sováka je úzce spojena i jeho činnost edukační. Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000) uvádí ve svém článku částečný přehled z pozůstalosti od roku 1945 – 1974, z něhož vyplývá, že v těchto letech profesor Sovák uspořádal 132 přednášek lékařům a dalším pracovníkům ve zdravotnictví, 133 přednášek veřejnosti, pedagogům, psychologům, 134 logopedický kurzů a 135 vystoupení v Československém rozhlase. Československá speciální pedagogika, a z ní zejména logopedie, patřila k celosvětově nejpropracovanějšímu oboru, právě jeho zásluhou.

To, co dokázal na přednáškách a ve svých vystoupeních v jazyce českém, stejně znamenitě a s ohlasem přednášel i v anglickém a německém jazyce. Ve volných chvílích si četl v originále řecké či latinské klasiky.

Dopisoval si s vědci i praktiky z Polska, Belgie, Jugoslávie, Maďarska, Rakouska, Dánska, Anglie, USA, Kuby, Austrálie, Iráku, Venezuely apod. Kantor (In: Speciální pedagogika, 2000)

Jeho vystoupení ať už na univerzitách doma, či v zahraničí, na přednáškách pro učitele, vědce a další byla vždy vysoce aktuální, živá, náročná. Hovořil tichým hlasem, který nutil k maximální soustředěnosti a k přemýšlení. *„Nikoho při svých vystoupeních nenechal zahálet, jeho dotazy nutily ke spolupráci, přemýšlení, k následnému studiu. Uměl spojovat teorii s praxí, minulost se současností, výuku s konkrétním životem, s filosofií, dialektikou, kterou znamenitě ovládal. Uměl spojovat vědu i s úsměvem, znal tajemství, jak ji přiblížit posluchačům.“* (Tamtéž, s. 88)

*„Jeho přednášky byly vždy tak dokonalé, že mohly být tak, jak byly předneseny, hned otištěny.“* Vyštejn (In Náš pan profesor, 1992, s. 28)

*„V roce 1957 uspořádal v Praze mezinárodní defektologickou konferenci, založil Mezinárodní komitét pro spolupráci v defektologii, v roce 1962 uspořádal Symposium reprezentantů speciální pedagogiky socialistických zemí o terminologii, v roce 1989 se podílel na přípravě Mezinárodního kongresu IALP v Praze, kde měl být jeho čestným předsedou. Pro nemoc se už bohužel kongresu nemohl osobně zúčastnit.“* Kantor (In: Náš pan profesor, 1992, s. 88)

Z následujících tvrzení vyplývá, jak moc byl profesor Sovák vzdělaný. Kolik děl, významných prací dokázal za svůj život vytvořit. A to jsme zmínili opravdu jen ty nejzásadnější. Z jeho děl stále mnoho autorů čerpá, neboť byla na svou dobu nadčasová. Vždyť mnohá z nich vznikla již před půl stoletím. Byl velmi váženou osobností a uznávanou kapacitou nejen v celé naší zemi, ale i ve světě.

## 1.4 Jaký byl profesor Miloš Sovák?

Sborník *Náš pan profesor* vydaný Logopedickou společností Miloše Sováka (1992) je sestaven z příspěvků jeho rodiny, pracovních kolegů, bývalých studentů, zkrátka od všech, kteří měli tu čest znát pana profesora a chtěli se na logopedické konferenci v Praze na jaře roku 1990 podělit s ostatními o zážitky, které s ním měli. Uvedme alespoň pár citací ze sborníku, neboť lidem, kteří ho osobně neznali, by dané příspěvky mohly alespoň trochu přiblížit jeho osobnost.

*„Moc rád vzpomínám na Vaše vždy srozumitelné a jasné přednášky, prokládané mnohými kasuistikami, příběhy, historkami i citáty z beletrie. Jako posluchač defektologie jsem je poslouchal, takřkajíc s pootevřenými ústy a zatajeným dechem. Obdivoval jsem Vaši hlubokou vzdělanost.“* Žlab (In: *Náš pan profesor*, 1992, s. 25)

*„Pan profesor byl vynikajícím společníkem, dovedl výstižně a barvitě vyprávět, měl mimořádný smysl pro humor. Obdivuhodná byla jeho fenomenální paměť, citoval celé dlouhé pasáže z beletrie, nejčastěji z oblíbeného Poláčka. Byl obdařen zvláštním kouzlem osobnosti, takže byl většinou těch, kdož s ním přišli do styku, třeba pouze během jediné přednášky, doslova zbožňován. Pan profesor rád vyprávěl o svém dětství, studiích, kamarádech, přátelích, o rodné Bechyni, řece Lužnici – vřelé sympatie k těmto místům jej provázely po celý život.“* Vyštejn (In: *Náš pan profesor*, 1992, s. 28)

*„Na přednášky přicházel vždy dokonalý gentleman. Po chodbě přicházela drobná postava v klobouku a s převlečnickem přes ruku. Šaty byly vždy doplněny vestičkou a ubíhající čas prověřoval na cibulích, které patřily do kapsičky kalhot tak, jak velel bonton „staré školy“. Zůstává v našich očích velkou postavou v dějinách československé logopedie a je nám líto, že západní svět pravděpodobně oceňuje jeho přínos a zásluhy více, než jakých se mu doposud dostalo u nás. Jen malý příklad: již v roce 1985 byla škola pro vadně mluvící ve Würt-Stotzheimu nazvána jeho jménem.“* Boučková (In: *Náš pan profesor*, 1992, s. 23)

*„Všechna vrcholná díla vědy a umění mají společnou vlastnost, která velmi chybí dnešní naší škole. Je to oduševnělost. To není totéž, co víra v Boha, i když podstata vnitřního citění a pohnutí vede k stejným výsledkům. Z tohoto pohledu si dovoluji tvrdit, že prof. Dr. Miloš Sovák jako člověk i vědec je naším současným Komenským. Oduševnělost jeho vědeckého bádání, jeho vztahu k dětem i k nám, svým žákům, vyvěrá z každé jeho myšlenky, knihy či přednášky.“* Cach (In: *Náš pan profesor*, 1992, s. 41)

*„Byl Bohem nadaný pedagog. Uměl těžké, někdy nezáživné obsahy tak zformulovat, a tak podat, že koncentrace na tyto obsahy nám nepřidala těžká. Věděl, kdy má udělat pauzu, věděl, kdy má udělat vtip, věděl, kdy má od nás požadovat přesnou a hlubokou koncentraci.“*  
Solarová (In: Náš pan profesor, s. 41)

Z uvedených komentářů lze vidět, jak bývalí studenti a spolupracovníci na něho rádi vzpomínají. Velice si ho vážili. Jejich vzpomínky a zážitky s profesorem to jen dokazují. Na závěr uvedme pár vybraných vět, které zazněly z úst syna profesora Sováka – Miloše Sováka juniora, který se také jako všichni ostatní zúčastnil logopedické konference v Praze 1990.

*„Kdybych měl nakreslit portrét slovy, nechal bych osobní vzpomínky vyvolat intimními zážitky, tak jako třeba probuzení na louce dětství, jako radost, když otcův hlas zaměnil hrozivé ticho nočních hodin dětského pokoje za pocit jistoty. Takové vzpomínání je krásná, leč bezmocná nostalgie, která zaplaší fantom smrtelnosti jen na dobu omezenou délkou života těch, kteří mohou vzpomínat. Nesmrtelnost trvalá je naopak vykoupěna ne vzpomínkami, ale dílem, tvorbou, ať je to myšlenka objevu, ať je to čarování se slovy či štětcem, anebo vytvoření trvalého souručenství tak jako je Vaše. Vyznamenání, tak jako portréty jsou pokusem o nesmrtelnost trvalou. Pokus se podařil, pocta byla udělena za dílo vědecké. Účelem takového díla je plahočení se za chimérou objevu.“* Sovák (In: Náš pan profesor, 1992, s. 5)....*„Úděl blahočinný je přisouzen darem bohů, který tatínek také dostal do kolébky, darem který nás logikou kauzalit dovedl až k tomuto dni. Darem, který chci nazvat krásnou posedlostí. Posedlost je krásná, když jejím cílem je lidskost. Posedlost jest fascinace posláním, je iluzí, která umí sehrát roli skutečnosti. Nedá se ani naučit, ani trvale předstírat, potká člověka, kterého si vyvolila kdykoliv mezi začátkem a zlomem života. Usuzuje z jeho vyprávění, musel tatínek potkat svou posedlost časně. Představuji si ho v chladné čekárně bechyňského nádraží, je zimní ráno, v pět hodin je venku ještě tma. Sfoukl svou lucerničku, čeká na vlak, který ho jako každý den doveze do táborského gymnázia. Je ospalý, ale tu náhle zachytí jeho pohled rafie nástěnných hodin. A tu si uvědomuje, že se směr téhle rafie nikdy nezvrátí. Přepadá ho malý smutek a pohybem automatu vytahuje jakýsi text a lapá po slovech. Byl to strach nebo nutnost? Ne, to byla krásná posedlost a ještě neupřesněná touha.“* (Tamtéž, s. 6)

*....„Byl přesvědčen, že jeho práce jsou činem humanitárním, musí sice být činem politickým, ale ne politikářským, něčím, v čem se tatínek nevyznal a co rozhodně odmítal.*

*Když v letech padesátých se nabízely příležitosti použití konstelací starých vztahů a mocenského svádění, tatínek odmítl.“ (Tamtéž) ....,S velkým vypětím sil vlastních a sil jeho spolupracovníků, mezi nimiž chronologicky a na prvním místě jmenujme jeho ženu*

*Martu, prof. Hálu, dr. Chudobu, doc. Dosužkova, profesory Buriana a Lesného, prof. Janotu a jeho ženu, dr. Ritz-Radlinského, prof. Kábeleho a doc. Kantora, se podařilo vybudovat Vaši pospolitost, která jest úkazem neobyčejným. Neobyčejným, neboť nám Čechům bude snad provždy údělem neporozuměti přiměřenosti vztahů. A tatínek nebyl výjimkou. Ale jestliže se dnes v několika jiných zemích učí z knih, které byly napsány zde, jestliže třeba v Kolíně nad Rýnem chodí děti do školy, která se jmenuje Milos Sovak Schule, pak víme, že to snažení Vaší pospolitosti marné nebylo. A lidské snažení je v přírodě něco neopakovatelného, je to krásná posedlost.“ (Tamtéž) ....,Byla to touha a krásná posedlost, které vedly tatínka k tomu kamarádit se s básníky a malíři Devětsilu, psát básně a fejetony, prodiskutovat noci s Nezvaletem, Bartošem a Krajcem. S kolegy a věrnými přáteli doc. Holubcem, dr. Nedvědem a jeho ženou, s lidmi, kteří později neváhali vést odboj proti Frankovi a jako on sám proti nacistům, okupující Čechy a Moravu.“ (Tamtéž) ....,Tatínek byl kdysi úspěšným lékařem chirurgem s výnosnou praxí a intenzivním společenským životem. Ale jeho povolání nemohlo naplnit míru jeho ještě neupřesněné touhy. Ovšem bylo to právě jeho povolání, které mu otevřelo pohled na děti přírodou znevýhodněné a tatínek jim chtěl nějak pomoci. Byla to touha po kariéře? Ne, byla to krásná posedlost. Že měla hlubší smysl, je dokázáno množstvím lidí, kteří se zde shromáždili, myšlenkami, které v tuto chvíli doplňují tento prostor.“ (Tamtéž s. 7)*

Z uvedených citací vyplývá, kolik úcty a chvály požíval. Cítil ji nejen od rodiny a spolupracovníků, ale i od studentů, pacientů, od obyčejných lidí, kteří měli tu možnost seznámit se s ním. Zdá se až neuvěřitelné, co všechno dokázal, vytvořil, vybudoval, zavedl, znal, uměl...Lidé, kteří ho znali, ho zákonitě obdivovali, uznávali, milovali. Vzhlíželi k němu s neuvěřitelným obdivem a pokorou. Tento renesanční člověk toho mnoho vykonal pro speciální pedagogiku, pro logopedii, a na to bychom neměli nikdy zapomenout.

Zmiňme slova, která se stala přáním, prosbou, snem profesora Sováka. Bylo to v posledních dnech jeho života, kdy ležel v nemocnici. Cítil, že už umírá. Věděl, že se na tom nic nezmění, avšak chtěl toho ještě tolik udělat, zařídit, napsat...Těžké chvíle, které v nemocnici strávil, ho zřejmě přiměly k myšlence, kterou tato slova zaznamenávají:

*„Vím, že v každé nemocnici nemůže být na každém pokoji televizor, telefon ... nestěžuji si, ale prosím o lidskost. Píšeme dvacáté století, říkáme si, že jsme civilizovaná, vyspělá společnost. Neprosím za sebe, já už umírám, ale za ty ostatní kolem, i za vás, kteří třeba jednou právě zde budete rovněž končit svou pouť. Prosím, aby třeba jen fungovaly signální zvonky u postelí, aby po jejich použití přišla i pomoc. Prosím, aby i řidiči všech sanitek byli především lidmi, prosím.... Nestěžuji si, jen sděluji asi už poslední vyznání ... chci toho hodně? Jsem vám vděčen, že jste ho vyposlechli a snad se i trochu zamysleli. Sbohem, kolegové!“ Sovák (In: Za profesorem Milošem Sovákem, 1990, s. 11)*

Lepší výzva i pro nás, studenty speciální pedagogiky snad neexistuje.

## 2 ROLE PROFESORA SOVÁKA VE VÝVOJI SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Ludvík Edelsberger, jeden z mnoha pokračovatelů tzv. logopedické školy a příznivců Miloše Sováka, se domnívá, že je mylná teorie považovat profesora za zakladatele logopedie či speciální pedagogiky, jak bývá někdy označován. Citujme přímo z jeho statě z České logopedie 1994: „*Někdy bývá prof. Sovák považován a označován jako zakladatel čs. logopedie (ba dokonce i speciální pedagogiky vůbec), což ovšem neodpovídá historické skutečnosti. Vždyť logopedie existovala již před Sovákem. Stačí vzpomenout alespoň první učebnice logopedie v Československu, kterou její autor Rudolf Kratochvíl (1886 – 1950), český učitel původem z Moravy, vydal ve slovenštině pod názvem Vady reči s podtitulem Logopaedia jako první svazek Učiteľskej knižnice (kterou sám redigoval) nákladem Akadémie v Bratislavě roku 1924. Jistě není náhodou, že vyšla ve své podobě právě v roce 1924, kdy se konal ve Vídni první ustavující kongres Mezinárodní společnosti pro logopedii a foniatrii (IALP). Ostatně Sovák sám v roce 1974 u příležitosti padesátiletého výročí od vydání Kratochvílovy první učebnice logopedie napsané v Československu vysoce ocenil její historický význam. A právě na Kratochvílově knize ukázal, že se na starší a základní práce zapomíná a dodal ono známé a jím často citované: Kdyby se více četlo, méně by se objevovalo! Profesor Sovák není zakladatelem čs. logopedie. Ale je tvůrcem vpravdě moderní koncepce logopedie jako pracovního, vědního a studijního oboru.*“ Edelsberger (In: Česká logopedie 1994, 1995, s. 14)

Profesor Sovák zasáhl svou činností do vývoje české (československé) speciální pedagogiky natolik, že je označován za jejího zakladatele. (srov. např. Klenková, 2006, s. 20; Titzl in Speciální pedagogika, 2000, s. 92; Laštovka in Speciální pedagogika, 2000, s. 103)

Příčinu odlišných pohledů lze spatřovat v tom, že formování speciální pedagogiky (resp. oboru, který nyní tento název užívá) probíhalo v několika etapách a určení doby jejího vzniku se odvíjí od toho, kterou z těchto fází budeme považovat za její uvědomělý počátek. Titzl (In: Speciální pedagogika, 2000)

Od prvního vydání Sovákova *Nárysu speciální pedagogiky* v roce 1972 se definitivně ustálil termín speciální pedagogika (blíže podkap. Publikační činnost profesora Sováka).



## 2.1 Studium speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy

V roce 1945 byly zřízeny v Praze, v Brně a v Bratislavě pedagogické fakulty pro vysokoškolské vzdělávání učitelů. Na Pedagogické fakultě UK v Praze byla pro toto studium navíc vytvořena jeho institucionální báze v podobě tzv. Ústavu pro pedopatologii. Prvním děkanem pedagogické fakulty UK se stal Otokar Chlup (1875 - 1965). V roce 1946 bylo na Pedagogické fakultě Karlovy university v Praze otevřeno studium pedopatologie, posléze defektologie, později speciální pedagogiky. MUDr. Miloš Sovák, spolu s doc. MUDr. Josefem Apetaurem a Augustinem Bartošem (1888 – 1969) a doc. RNDr. a PhDr. Františkem Štampachem (1895 – 1976) a MUDr. Bohumilem Faflem se stali prvními učiteli tohoto oboru. V roce 1948 je MUDr. Miloš Sovák jmenován prvním docentem a v roce 1950 prvním universitním profesorem defektologie (se zřetelem na logopedii). Kábele (In: Otázky defektologie, 1985)

Se vznikem vysokoškolských kateder v roce 1950 se stala speciální pedagogika nejprve součástí katedry pedagogiky, později byla včleněna do katedry psychologie (čili ke své tzv. pomocné vědě), což ilustrovalo názorně tehdejší rozpaky nad jejím zařazením. V roce 1953 zanikl Ústav pro pedopatologii (defektologii), který byl stejně jen jakousi papírovou institucí. „*Postupně se dosáhlo toho, že od roku 1955 bylo organizováno, to už na Vysoké škole pedagogické (vzniklé přetvořením původní pedagogické fakulty), resp. Vyšší pedagogické škole – dálkové studium tříleté, pamatující už též regulérně i na defektology – neučitele, a vedle něj konečně v roce 1957 bylo otevřeno (v kombinaci s pedagogikou a psychologii) řádné čtyřleté interní studium defektologie.*“ Edelsberger (In: Otázky defektologie, 1988, s. 202)

V roce 1959 zrušením Vysoké školy pedagogické a utvořením Ústavu pro dálkové studium učitelů na UK (pozdějšího Ústavu pro učitelské vzdělání na UK) vznikl v jeho rámci samostatný kabinet defektologie (vedle maličkého oddělení speciální pedagogiky katedry pedagogiky a psychologie na nově vzniklém Pedagogickém institutu v Praze).

S obnovením pedagogické fakulty UK v roce 1964 tu pak vzniká konečně též samostatná katedra speciální pedagogiky. Edelsberger (In: Otázky defektologie, 1988)

„*Po více než dvouletém usilovném jednání bylo posléze v roce 1967 konstituováno řádné interní (denní) pětileté studium speciální pedagogiky (spolu se čtyřletou variantou vychovatelskou), v roce 1969 – již po federativním uspořádání našeho státu - pak byla*

*provedena (vzhledem k novému internímu studiu) též zásadní úprava studia dálkového (při zaměstnání).“ (Tamtéž, s. 203)*

## **2.2 Klasifikace speciální pedagogiky profesora Sováka**

Profesor Sovák konstituoval speciální pedagogiku jako interdisciplinární vědní a studijní obor.

*Speciální pedagogiku profesor Sovák definuje jako nauku „o výchově a vzdělávání jedinců stížených defektivitou“.* (Sovák, 1981, s. 24)

Defektivita spojuje jednotlivé speciálněpedagogické disciplíny, profesorem Sovákem je definována jako *„porucha celistvosti člověka čili porucha vztahů ke společnosti, tj. porucha vztahů k výchově, vzdělání, popř. k práci“.* (Sovák, 1981, s. 10)

Předmětem péče speciální pedagogiky je pak „defektní člověk“ (tj. osoba stížená defektivitou), *„a tím i jeho možnosti rozvoje a možnosti i metody a cíle jeho výchovy a vzdělávání“.* (Tamtéž, s. 7)

Profesor Sovák nezavrhne členění speciální pedagogiky do jednotlivých disciplín podle druhu postižení, protože mezi osobami s různým druhem postižení (v jeho terminologii s různými příčinami defektivity) jsou podstatné rozdíly, rozdílné jsou také metody výzkumu i metody pracovní. Z tohoto důvodu je potřeba strukturace speciální pedagogiky, jejíž součástí je: V oblasti vad a poruch tělesných *somatopedie* – speciální pedagogika dětí a mládeže (event. dospělých osob) s poruchami hybnosti. V oblasti vad a poruch duševních *psychopedie* - speciální pedagogika dětí a mládeže (event. dospělých osob) s nedostatky rozumovými, *etopedie* – speciální pedagogika dětí a mládeže (event. dospělých osob) s obtížnou vychovatelností. V oblasti vad a poruch smyslových *logopedie* – speciální pedagogika dětí a mládeže (event. dospělých osob) s vadami a poruchami sluchu a řeči, tj. nedostatky ve sdělovacím procesu, *tyflopédie* – speciální pedagogika dětí a mládeže (event. dospělých osob) s vadami a poruchami vidění. (Tamtéž, s. 16 – 17)

Problematika osob s vadami a poruchami sluchu (*surdopedie*) se jako samostatný obor oddělila až v roce 1983. Předtím byla součástí logopedie. Toto členění speciální pedagogiky, které zavedl profesor Sovák, je platné i dnes, avšak přidává se ještě *„speciální pedagogika osob s vícenásobným postižením – tj. osob s více vadami, defekty. Speciální pedagogika osob*

*s parciálními nedostatky – tj. osob se specifickými poruchami učení, chování a pozornosti“.*  
(Renotíerová, Ludíková, 2005, s. 17)

V dnešní době se spíše přikláníme k definicím, které nerozdělují problematiku postižení na jednotlivé pédie, ale mluvíme o speciální pedagogice osob např. s narušenou komunikační schopností či speciální pedagogice zrakově postižených apod.

### 3 SOVÁKOVY DEFINICE LOGOPEDIE JAKO VĚDNÍHO OBORU V ČESKOSLOVENSKU

Název logopedie je utvořen z řeckého slova logos = slovo a paidea = výchova.

Sovák (1978) uvádí název pro logopedii v němčině jako Sprachheilkunde a Logopädie. Zatímco Sprachheilkunde náleží i s příslušným speciálním školstvím do resortu školského a pracovníkem je učitel, jako logopéd se označuje pracovník v resortu zdravotnickém. V dnešní době 21. st. podle Klenkové (2006), či Lechty (1990) zůstává název Logopädie, ovšem vedle Rehabilitationspädagogik für Sprachgeschädigte, Sprachheilpädagogik, Sprachbehindertenpädagogik. Označení v angličtině podle Sováka (1978) Speech therapy, Speech correction zůstávají stejné i dnes. Španělský výraz ortofonía, logopedía, francouzský výraz orthophonie zůstávají také stejné i v dnešní době.

Logopedie je vědní obor, který se formoval až od dvacátých let 20. století, patří tedy mezi nejmladší vědní disciplíny. Což má za následek to, že se vedou diskuze a snahy definovat základní vymezení logopedie a její postavení mezi vědními disciplínami. V málokterých jiných oborech existuje taková různorodá situace jako v logopedii, pokud jde o základní vymezení. (Klenková, 2006)

Lechta (In: Škodová, Jedlička, 2007) uvádí, že lékař – foniatr Emil Fröschels roku 1924 ve Vídni při zakládání IALP vymezuje logopedii jednoznačně jako lékařskou vědu (medizinische Sprachheilkunde), naproti tomu Miloš Sovák také jako lékař a foniatr ji ovšem definuje jako disciplínu speciálněpedagogickou. (Sovák, 1981)

Formování logopedie v jejích začátcích probíhalo pod vlivem lékařů (např. Bárczi, Seeman, Sovák, Mašura), později se zapojili i odborníci nemedicínských oborů (Gaňo, Kábele, Becker a jiní). Důležitý přelom nastal v druhé polovině minulého století, kdy se zaangažovali jazykovědci (Ohnesorg, Liška, Janota a další). (Škodová, Jedlička, 2007)

V Defektologickém slovníku nalezneme: „*Logopedie (z řec. Logos = slovo, řeč, paideia = výchova) – výchova řeči*“. (Kolektiv autorů, 1978, s. 196)

Ve Speciální pedagogice pro učitele prvního stupně základní školy najdeme znění: „*Vývojem a výchovou řeči v podmínkách fyziologických i patologických se zabývá logopedie*“. (Edelsberger, Kábele, 1988, s. 75)

Lechta (1990, s. 15) popisuje pojem následovně: „*Logopédia (z gréc. logos = slovo, řeč, paideia = výchova) je speciálnopedagogická veda. Zaoberá sa výchovou osob s narušenou komunikačnou schopnosťou a prevenciou tohoto narušenia.*“

Logopedický slovník uvádí: „*Logopedie - zdravotnický obor, zabývající se fyziologií a patologií komunikace, lidskou řečí (rozvoj řeči, výzkum, diagnostika, terapie, prevence, profylaxe), v pojetí školském – obor speciální pedagogiky, který se zabývá výchovou a vzděláním osob s poruchami komunikace.*“ (Dvořák, 1998, s. 95)

Ve Velkém psychologickém slovníku je obor vymezen jako: „*Speech Therapy – odvětví defektologie jako součást speciální pedagogiky, která se zabývá výchovou osob s poruchami řeči a sluchu.*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 288) Tato definice, která je z roku 2010, tak vymezuje pojem, který by svou platností popisoval spíše 2. pol. 20. st. Problematika sluchu je stále součástí logopedie.

Všechny zmíněné definice ukazují, jak je různorodý pohled na problematiku a jak je obtížné vymezit logopedii jako vědní disciplínu. Avšak pravdou zůstává, že mnohé z definic se opírají o základ, který poskytl profesor Miloš Sovák. Už v 50. letech 20. st. se objevují tyto definice logopedie, na kterých je názorně vidět, jak se v průběhu let mění a vyvíjí.

„*Je součástí defektologie. Péče o dorozumívací proces patří k péči o budování a vytváření společenských vztahů. Poruchy v dorozumívání a to v jeho složce vnímací nebo psychické nebo výkonné jsou příčinou poruch dialektických vztahů postiženého jedince a jeho společenského prostředí a promítají se speciálně se vztahy k výchově, vzdělávání a práci. S defektologií se logopedie řadí k vědám společenským. Pokud však zkoumá příčiny porušených vztahů člověka v jeho biologických činnostech, tj. pokud se zaměřuje na vlastní výkonnost, popř. poruchu výkonnosti samotného individua, opírá se tu o vědy biologické, zvláště i lékařství. Je tudíž stejně jako defektologie mezioborem, přesahující rámec věd společenských v oblast věd přírodních, speciálně medicínských.*“ (Sovák, 1955)

„*Nauka o fyziologii a patologii dorozumívacího procesu, jakož i nauka o prevenci i o nápravně výchovné péči o vadu a poruchy dorozumívání.*“ (Sovák, 1958, s. 6) Zde se snaží zdůraznit péči o řeč za okolností normálních i patologických. Označením proces dorozumívací je tu vytyčen společenský význam řeči. Sovák uvádí, že místo označení proces dorozumívací se dohodl s prof. Hálou na termínu proces sdělovací. Uvedený termín vyhovuje lépe, jelikož odpovídá mezinárodně vžitému pojmu komunikace, a také tím, že

sdělování má širší obsah než dorozumívání. Je totiž možné mnohé věci vzájemně sdělovat, aniž by se dospělo k dorozumění.

*„...můžeme logopedii definovat jako nauku o výchově řeči (tj. všech složek sdělovacího procesu) a předcházení a odstraňování poruch řeči.“* (Sovák, 1965, s. 8) Sovák chtěl zdůraznit speciálně pedagogický charakter logopedické praxe i její teoretickou sounáležitost se speciální pedagogikou, a proto definici upravuje následujícím zněním: *„Logopedie je speciálně pedagogická disciplína, která se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláním osob s tělesnými vadami a poruchami sdělovacího procesu.“* (Sovák, 1978, s. 27)

Určitě je na místě vysvětlit termín porucha a vada řeči, které se běžně používají v logopedii ve 20. století, zvláště u prof. Sováka.

Vitásková, Peutelschimedová (2005, s. 129) uvádí: *„Defektologický slovník ani v jednom ze svých dvou vydání (1984, 2000) tyto termíny nerozlišuje. Řečově handicapovaní – kterými naprosto nebývají jenom děti – však oba pojmy emotivně specifikují. Vada řeči je pro ně něčím osudovým, nezvratným, porucha řeči je vnímána příznivěji, s perspektivou odstranění.“*

*„Defekt (z lat. Defectus – úbytek, vada, nedostatek, porucha) – podle Sováka (1983) lze chápat jako vadu, chybění, ztrátu, nedostatek v anatomické stavbě organismu a poruchy v jeho funkcích. Defekt je chápán zpravidla jako ireparabilní, ireverzibilní (neupravitelný, nezvratný). V odborné terminologii se méně užívá i termín vada, který vyjadřuje mírnější odchylku od normy než defekt. Sovák (1983) považuje vadu za vývojově podmíněnou. Vada (jinak porucha, narušení) má podle zmíněného autora reparable, reverzibilní (tj. upravitelný, zvratný) charakter.“* (Renotierová, Ludíková, 2005, s. 18)

### **3.1 Charakteristika termínu narušená komunikační schopnost**

V této kapitole jsme u definice logopedie od profesora Lechty zmínili termín narušená komunikační schopnost. Po roce 1989 tento termín zcela nahradil termíny vada a porucha řeči uváděné profesorem Sovákem. Bylo by jistě vhodné stručně tento termín vysvětlit.

Narušená komunikační schopnost dříve nazývaná poruchami řeči či vadami řeči je charakterizovaná jako narušení jedné nebo více rovin řeči. Roviny, v nichž se narušená komunikační schopnost projevuje, jsou lexikálně-sémantická rovina, která se zabývá slovní

zásobou a významem slov, morfologicko-syntaktická rovina neboli gramatika řeči, foneticko-fonologická rovina neboli zvuková a pragmatická rovina neboli sociální uplatnění komunikačních dovedností. Plně definovat narušenou komunikační schopnost nelze, jelikož se nezabývá pouze mluvenými slovy, tedy řečí, ale i sociálními aspekty, rodinným prostředím klienta, ontogenetickým vývojem klienta včetně vrozených poruch či získaných následkem úrazu nebo onemocnění. V případě onemocnění jde o progresivní onemocnění, kdy dochází k poruchám mozku či jeho degeneraci. Osoba s takovým onemocněním v mnoha případech má sníženou schopnost dostatečné artikulace. Všechny požadavky, které je nutné splnit při definování narušené komunikační schopnosti, akceptuje definice uváděná Lechtou (1994, s. 51): *„O narušené komunikační schopnosti hovoříme tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jazykových projevů působí vzhledem ke komunikačnímu záměru jednotlivce interferenčně. Může jít např. o foneticko-fonologickou, morfologickou, syntaktickou, lexikální, sémantickou a pragmatickou rovinou. Narušená komunikační schopnost se může týkat verbální i neverbální, mluvené i grafické formy interindividuální komunikace, její expresivní i receptivní složky. Z časového hlediska může být narušení komunikační schopnosti trvalé nebo přechodné. Může se projevovat jako vrozená chyba řeči nebo získaná porucha řeči. Její příčiny mohou být orgánové i funkční. Podle stupně může být narušení komunikační schopnosti úplné nebo částečné (s různě odstupňovaným narušením). Osoba s narušenou komunikační schopností si své narušení může, ale nemusí uvědomovat. Narušení komunikační schopnosti se může promítat do sféry symbolických procesů (dysgramatismus) i nesymbolických procesů (např. porucha plynulosti mluvení), může vystupovat ve zvukové i nezvukové dimenzi, přičemž se může projevovat i ve více dimenzích.“*

## **4 VLIV PROFESORA SOVÁKA NA VZNIK A VÝVOJ SOUSTAVNÉ LOGOPEDICKÉ PÉČE V ČESKOSLOVENSKU (1946 – 1989)**

Tato kapitola by ráda poukázala na stručný nástin vzniku a vývoje logopedické péče v ČSR a jak velkou roli při něm hrál prof. Miloš Sovák. Zíma (1956) rozdělil vznik a vývoj logopedické péče v ČSR na tři období.

### **4.1 Významné osobnosti a jejich záslužné činy pro formování logopedie-předchůdci pana profesora**

V prvním období, období počátečním, to byla především práce učitelů a především učitelů z ústavů pro hluchoněmé, kteří začínali s artikulačním cvičením, později s nápravou vad řeči při ústavech, pak v kursech pro nápravu vad řeči. V Praze roku 1869 tyto kursy ve větší míře zakládá jeden z nejvýznamnějších českých učitelů neslyšících, Karel Malý (1846 – 1916), z Pražského ústavu pro hluchoněmé, který byl založen jako čtvrtý v Evropě už roku 1786. O své práci s dětmi nevýřečnými a koktavými napsal mnohá pojednání, v nichž hájil vedoucí úlohu pedagoga i nápravně pedagogické metody v péči o vady řeči. Zíma (In Československá logopedie, 1956)

Malý v roce 1901 v Besedě učitelské vydává článek, kde zdůrazňuje právě onu zmiňovanou vedoucí úlohu výchovy v nápravné péči o člověka stíženého vadou řeči, neboť byl zkritizován lékařskou komorou, že nápravou vad řeči zasahuje do lékařské kompetence. To bylo v době, kdy někteří lékaři začali konat léčbu i nápravu vad řeči ve svých ordinacích. Spory o to, zda má vady řeči napravovat lékař či pedagog, tím neskončily. Sovák (In: Československá logopedie, 1956)

Rozrůstala se péče nejen o hluchoněmé, ale i o osoby ohluchlé, nevýřečné, nedoslýchavé, koktavé atd. Sovák (In: Československá logopedie, 1956)

Na Moravě zakládá nápravné kursy významný logoped Hubert Synek (1833 –



1952), který již ve své době vyřkl tato „nadčasová“ slova: „*Logopedie jest soubor nauk, které si všímají všech složek lidské řeči a všemi prostředky pečují o její zdokonalení, zušlechtnění, zkrátka o její kulturu.*“ (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 140)

Tato definice zaznamenává návaznost logopedie na řadu dalších vědních disciplín. O logopedii se proto hovoří jako o interdisciplinárním oboru. „*Synkovo pojetí logopedie vyvrací rovněž obecně rozšířený pohled na logopedii jako pouhou nápravu vadně vyslovovaných hlásek. Moderní logopedie skutečně reflektuje všechny roviny jazyka a klade důraz na tzv. sociální užití řeči, její pragmatiku, kdy je podstatnější, co bylo řečeno, než jak to bylo řečeno.*“ (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 260)

Na Slovensku se podařilo zřídit v Ústavu pre hluchonemých v Kremnici první kurz pre nápravu chýb řeči o prázdninách již v roce 1927. Později se konaly takto organizované kurzy každoročně, takže se Kremnica stala jakýmsi logopedickým střediskem na Slovensku, zvláště od roku 1933, kdy se vedení kremnického Ústavu pre hluchonemých ujal Viliam Gaňo (1893 – 1966). Edelsbergerová – Zelienková (In Československá logopedie, 1956)

Přibývalo více pracovníků z řad učitelů pomocných škol, např. Eduard Veselý (1904 – 1971). Bohužel pravdou zůstává fakt, že některé osobnosti zůstaly neoceny a bez povšimnutí. „*Jen zřídka jsou v tomto směru připomínány zásluhy Eduarda Veselého, který zorganizoval první logopedický ústav na našem území již v roce 1932 ve Dvoře Králové nad Labem.*“ (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 139)

Liška (1978, s. 338) popisuje opomíjeného Eduarda Veselého, který přes dvacet let čekal na vydání své práce. „*Vynikajúca práca E. Veselého Věra koktala z r. 1952, ktorá sa dočkala publikovania až v Logopedickom zborníku Slovenskej logopedickej spoločnosti v r. 1976. Nemožno sa diviť, že za takých okolností niektorí logopédi prestali písať, iní znechutení prestali aj pracovať v logopédii.*“

Opomenout bychom neměli ani již zmíněného českého pedagoga, žijícího na Slovensku Rudolfa Kratochvíla. Ten vydal již v roce 1924 v Bratislavě první logopedickou učebnici v Československu *Vady řeči*, s podtitulem *Logopaedia*, jako výsledek svého dlouholetého studia i vlastních logopedických zkušeností. Je to práce převážně metodická, na svou dobu znamenitá. „*Méně je však známo, že těsně před svou smrtí v roce 1950 dokončil Rudolf Kratochvíl rukopis velkého díla nazvaného Logopédia, které bylo téměř úplně*

*připraveno do tisku, nakonec ale bohužel vydáno nebylo a ani dodnes nebylo vůbec nijak zhodnoceno.*“ Edelsberger (In: Speciální pedagogika, 1993, s. 16)

V péči o vady řeči tu byla kromě učitelské péče i péče lékařská (konaná např. ve foniatrických odděleních v Praze od r. 1922). Zejména to byly učitelky mateřských škol, které se školily u prof. Seemana. Velkou podporou ve vzdělání pro učitele byly tzv. Školy vysokých studií pedagogických, které zařazovaly do svého programu i přednášky o nápravných metodách a o poruchách řeči. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

## **4.2 Zřízení logopedických institucí profesorem Sovákem**

Druhé období můžeme označit jako období přípravné. Zde se už plně projevuje osobnost profesora Miloše Sováka. V roce 1940 je přijat do sboru školních lékařů hl. m. Prahy jako odborný školní lékař pro otiatrii a foniatrii. V roce 1940 zařídil první instruktážní kurs pro nápravu vad řeči pro učitele, zejména pomocných škol. Nápravné kursy byly vedeny školním oddělením fysikátu, a to jeho školním lékařským otiatricko – foniatrickým ambulatoriem. Hned v následujícím roce byla založena škola pro nedoslýchavé, jejímž ředitelem byl Vlastimil Císař (27. 5. 1934 – 28. 1. 2002) a škola pro vadně mluvící (tj. pro koktavé), v jejímž čele stál ředitel Josef Zíma. Edelsberger (In: Československá logopedie 1994, 1995)

V roce 1946 vzniká Logopedický ústav hl. m. Prahy jako přímé pokračování otiatricko – foniatrického školního ambulatoria. Byly položeny základy k podobným zařízením v Brně a v Plzni po vzoru Logopedického ústavu. „*Původně otiatricko – foniatrická školní lékařská služba se tu rozšířila o složky nápravně pedagogické, a tím nastal přesun jejího těžiště z čistě odborné lékařské práce foniatrické na široké pole logopedie. Výrazem toho je i ta okolnost, že nově zřízený ústav byl nazván Logopedickým ústavem ÚNV hl. m. Prahy (Zakladatel Dr. M. Sovák, tehdy honor. Docent filosofické fakulty Karlovy university).*“ Zíma (In: Československá logopedie, 1956, s. 76)

### 4.3 Logopedie jako vědní obor

*„Třetí období je už obdobím vlastního budování organizované péče. Rozhodující zde bylo to, že se logopedii dostalo universitní základny jakožto samostatnému vědnímu oboru, a to v rámci defektologie na pedagogické fakultě KU.“ Zíma (In: Československá logopedie, 1956, s. 76)*

V roce 1946 bylo na Pedagogické fakultě Karlovy university v Praze otevřeno studium pedopatologie (posléze defektologie, později speciální pedagogiky). První děkan pedagogické fakulty Otokar Chlup, seskupil tehdy okolo sebe několik odborníků, pedagogů i lékařů, kteří dali v prvních semestrech studiu konkrétní obsah i formu, např. MUDr. Miloš Sovák v logopedii. V roce 1950 je MUDr. Miloš Sovák jmenován prvním universitním profesorem defektologie (se zřetelem na logopedii). To, že se logopedie stala vysokoškolským oborem, znamenalo i vzrůstající zájem o vysokoškolské studium a o samotnou logopedii (logopedie na Slovensku vychází ze základu defektologické poradny Štát. ped. ústavu - ředitel Viliam Gaňo). Kábele (In: Otázky defektologie, 1985)

Bylo potřeba decentralizovat zkušenosti i praxi, postarat se, aby logopedická péče byla i mimo hlavní města. Zasluhou pracovní skupiny, která se utvořila v Logopedickém ústavu za Sovákova vedení (Sovák, Zíma, Císař) byly vykonány tzv. třídní instruktáže v krajských městech Čech a na Moravě. Tuto akci řídilo ministerstvo školství jako vlastní základ logopedické organizace. Instruktáže měly za účel získání pracovníků, přípravu organizované evidence, propagaci logopedie i nápravy ve školách. Po navázaném spojení s pedagogickou fakultou a Logopedickým ústavem začalo vlastní školení pracovníků z řad učitelů, a to už v letech 1950 – 1951. První kurs byl uskutečněn péčí ředitele A. Babíčka v Praze – jih, pak hned následoval kurs v kraji Gottwaldovském, vedený ředitelem zvláštní školy A. Zapletalem a kurs v Ústeckém kraji, vedený ředitelem zvláštní školy V. Javůrkem. V říjnu 1954 bylo dosaženo vyškolení logopedických pracovníků už ve všech krajích celé republiky. Školení se účastnili pracovníci Ústavu pro defektologii a Logopedického ústavu. Do konce roku 1954 se profesor Sovák účastnil školení i organizačních prací ve všech krajích republiky celkem v 46 kursech. (Sovák, 1984)

Logopedický ústav, jehož přednostou byl profesor Sovák, vypracoval návrh směrnic pro logopedickou péči, který byl předložen ministerstvu školství a ministerstvu zdravotnictví. V kolegiální shodě s ním postupoval i Viliam Gaňo na Pedagogické klinice

v Bratislavě, založené jím při Výzkumném ústavu pedagogickém (dále jen VÚP) v roce 1947 (a o rok později přejmenované na Defektologickou poradnu). První logopedickou poradnu na Slovensku založil v Prešově v roce 1950 Pavol Sabadoš. V roce 1951 vznikla zásluhou Jozefa Lišky logopedická poradna při ORL klinice v Košicích. Vypracovaný návrh směrnic pro logopedickou péči vycházel z vývojově odůvodněné syntézy logopedické činnosti učitelstva se školním zdravotnictvím a byl projednán na meziresortní poradě, která se konala na Ministerstvu zdravotnictví dne 6. září 1950. Už tady a i později dochází k jednomu z prvních zásadních koncepčních a kompetenčních střetů české logopedie s foniatrií. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

*„Prof. Seeman krátce poté publikoval vlastní návrh foniatrické (nikoli logopedické) péče, v němž mu šlo podle jeho koncepce foniatrie jakožto oboru klinického, čistě lékařského, vlastně jen o krajská foniatrická pododdělení, která by konsiliárně spolupracovala se školskými zařízeními (viz článek prof. Seemana: Organizace foniatrické péče v ČSR, Časopis lékařů českých, r. 1950, č. 41 ze dne 13. 10. 1950). Některé připomínky k tomuto článku, v němž je opominut i obor logopedie i význam pedagogické fakulty v budování logopedie, napsal Dr. Sovák (viz článek: Plánování logopedické péče, Časopis lékařů českých, r. 1950, č. 50, s. 1422).“* Sovák (In: Československá logopedie, 1956, s. 78)

*„Tehdy vlastně začala polemika logopedie s foniatrií u nás, trvající plných dvacet let, počítáme-li jenom období do vzniku České logopedické společnosti v roce 1970 a Slovenské logopedické společnosti o rok později.“* Edelsberger (In: Speciální pedagogika, 1993, s. 17)

Navzdory všemu byly Směrnice o organizaci logopedické služby Ministerstvem zdravotnictví ČSR 22. 2. 1952 vydány. Edelsberger (In: Speciální pedagogika, 1993)

*„Tyto směrnice jsou základním mezníkem v budování logopedické péče v celostátním měřítku, jsou to směrnice pro péči logopedickou, v nichž je zdůrazněna decentralizace, terénní práce i účast v Ústavu pro defektologii v poskytování vysokoškolské kvalifikace pro logopedii atd.“* Zíma (In: Česká logopedie, 1956, s. 78)

Teprve po směrnících se školní zdravotnictví ujalo své činnosti v logopedické péči a začala se zakládat foniatrická pododdělení.

Bohužel od samého začátku směrnic - jejich uvádění do praxe se naráželo na mnohá nepochopení a díky znevažování a zpochybňování logopedie jako vědního oboru, které neustávalo, naopak se více stupňovalo, se proto sešli ve dnech 20. až 22. dubna 1954

představitelé české a slovenské logopedie na pracovním shromáždění v Trenčíně, z historického hlediska mluvíme o tzv. Trenčínském aktivu. Útočiště jim tu poskytl tehdejší ředitel Osobitnej školy internátnej v Trenčíně Vladimír Predmerský. „*Po třídenním jednání byla přijata rezoluce, která se vyslovila k dosavadnímu vývoji celostátní organizace logopedické péče u nás a která požadovala řešení některých sporných kompetenčních otázek, jakož i důsledné rozpracování zásady, že logopedická péče je organickou součástí péče o dítě. Zároveň byla požadována užší odborná závislost praktického výkonu logopedie na jejím vysokoškolském učilišti, tehdejším Ústavu pro defektologii Vysoké školy pedagogické, jakož i těsnější spolupráce se školským resortem vůbec. Nakonec bylo vyjádřeno přesvědčení, že organizační přičlenění logopedie k střediskům péče o dítě při okresních ústavech národního zdraví (dále jen OÚNZ) i krajských ústavech národního zdraví (dále jen KÚNZ) bude optimální pro další rozvoj logopedické péče u nás.*“ Edelsberger (In: Speciální pedagogika, 1993, s. 17)

Příslušné návrhy a požadavky však zůstaly bez odezvy ze strany kompetentních činitelů. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

V roce 1956 se v Praze schází znovu účastníci v pořadí již IV. celostátního logopedického aktivu, aby projednali základní koncepční i organizační otázky naší logopedické péče. Ani tato druhá rezoluce se nesečkala s náležitým porozuměním. Jediná historicky významná skutečnost byla, že I. logopedický aktiv v Trenčíně v roce 1954 založil tradici celostátních logopedických shromáždění, nejdříve tzv. aktivů, později konferencí. Konaly se každoročně (na nejružnější témata) a bylo jich uspořádáno v letech 1954 až 1970 celkem osmnáct – počítáno do vzniku České a Slovenské logopedické společnosti. Edelsberger (In: Speciální pedagogika, 1993)

Na dlouholetou tradici těchto zasedání od r. 1970 navázala pracovní plenární zasedání České logopedické společnosti.

Na závěr uvedme, že z uvedeného vývoje logopedické péče vyplývá, že logopedická péče je výhradně dílem Logopedického ústavu, Ústavu pro defektologii UK v Praze (Vysoké školy pedagogické) a v neposlední řadě profesora Sováka a jeho spolupracovníků.

Na tomto díle spolupracovala na Slovensku defektologická poradna i obor defektologie při VŠP v Bratislavě (ředitel Viliam Gaňo). Jsou to fakta, která ukazují, že

organizace logopedické péče byla vybudována od začátku ve spolupráci se školním zdravotnictvím. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

Z tohoto stručného nástinu vzniku soustavné logopedické péče můžeme vidět, jak velký vliv měl profesor Sovák při jejím budování v Čechách a na Slovensku. Díky jeho instruktážím, kurzům pro nápravu vad řeči a školení dalších pracovníků se logopedická péče rozšířila do všech míst republiky. Nepochybně za tím stála jeho vytrvalost, píle a odhodlanost vydržet při této mravenčí práci, která se ukázala jako správná a potřebná. Předložení návrhu směrnic či vznik Logopedického ústavu a Ústavu pro defektologii znamenalo už jen upevnění v organizační, teoretické a praktické struktuře.

#### **4.4 Poskytování logopedické péče**

Zajisté by bylo vhodné zmínit organizaci logopedické péče do roku 1989 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

*„Situace v poskytování logopedické péče na území českých zemí se zásadně odlišuje v pojetí dvou období – do roku 1989 a po tomto roce, a to v souvislosti s celospolečenskými změnami politického i ekonomického rázu.“* (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 142)

Nezměněn zůstal základní rámec ve smyslu dvoukolejnosti. Logopedická péče byla (po celou dobu do roku 1989 a i po roce 1989 zůstává) v linii dvou resortů – školství a zdravotnictví. Částečně je zapojeno také ministerstvo práce a sociálních věcí.

##### **4.4.1 Resort zdravotnictví**

Vitásková, Peutelschmiedová (2005) uvádí, že v resortu zdravotnictví (před rokem 1989) pracovali logopedi:

- na neurologických klinikách
- na foniatrických klinikách a odděleních
- v léčebnách dlouhodobě nemocných (podle tehdejší terminologie) -v logopedických poradnách.

Naproti tomu Sovák (1984, s. 242) popisuje strukturu logopedické péče ve zdravotnictví, kde se logopedi dále uplatňují kromě logopedických poraden *„v pracovních týmech foniatrických pracovišť a odděleních foniatrické kliniky, ORL odděleních ORL klinik, klinik plastické chirurgie, neurologických klinik, psychiatrických klinik, rehabilitačních*

*ústavů aj. a tzv. sanatoriích pro děti.*“ Za svou činnost odpovídají vedoucímu lékaři příslušného zařízení.

O logopedické péči, která probíhá na klinikách, se zmiňuje profesor Sovák v knize, která se zabývá dítětem, trpícím koktavostí.

*„Léčení klinické si stanoví podmínku, jak čteme v základní české foniatrické knize, aby po dobu léčení žák nenavštěvoval školu, tj. na dobu 5-6 týdnů přerušil školní docházku a denně v doprovodu své matky docházel na kliniku.*“ (Sovák, 1988, s. 118)

Sovák uvádí, že tato léčba má řadu negativních důsledků. Po dobu léčby přichází o kontakt s kamarády, o vyučování ve škole. Je vytržen ze svého přirozeného prostředí a je nucen upírat pozornost na svou vadu. Naopak ale i uvádí, že klinické ústavní léčení má jistě výhody proti ambulantnímu, zvláště je-li při nemocnici zřízena škola. (Sovák, 1988)

Do kompetence resortu zdravotnictví spadaly před rokem 1989 **logopedické ambulance** (dříve poradny). Byla to nejrozšířenější logopedická pracoviště. Jejich zřizovatelem, garantem a organizátorem byly OÚNZ. Tyto instituce pořádaly zpravidla prázdninové dvoutýdenní kurzy, ve kterých byly vyškoleny logopedické asistentky. Absolventkami těchto kurzů byly převážně učitelky mateřských škol a učitelky základních škol. Získávaly pravomoc zasahovat pouze v případech lehčích poruch a vad řeči. (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005)

*„Vyšší jednotkou logopedické péče v rámci OÚNZ byly okresní logopedické ambulance, v nichž působili vysokoškolsky aprobovaní logopedi, kteří kromě své preventivně terapeutické logopedické činnosti organizačně a metodicky vedli logopedické asistenty, příp. logopedy svého OÚNZ. Za svou odbornou činnost odpovídali příslušnému odbornému pracovníkovi KÚNZ.*“ (Sovák, 1984, s. 242)

Díky decentralizované logopedické péči mělo prakticky každé dítě v naší republice možnost běžného logopedického ošetření v nejbližším místě své školy či bydliště, o což se staralo několik set logopedických pracovníků. *„Tato skutečnost stavila náš systém péče mezi nejlepší na světě, to také zdůraznil generální tajemník mezinárodní společnosti fonetických věd prof. Dr. Martin Kloster - Jensen z Norska při příležitosti plenárního zasedání České logopedické společnosti na podzim roku 1971.*“ Vyštejn (In: Česká logopedie 1972, 1972, s. 75)

*„Sít' logopedických poraden byla budována více než třicet roků a nabyla takového rozšíření, že nebylo téměř větší vesnice – o městech nemluvě – kde by ve škole nebo v místním zdravotním středisku alespoň jedno odpoledne v týdnu nefungovala logopedická poradna.“* (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 143)

Vysoká dostupnost těchto odborných pracovišť svědčila o nesporném přínosu a vykonané úctyhodné práci ve prospěch dětí s vadami výslovnosti. Je potřeba zdůraznit, že myšlenka profesora Sováka vybudovat systém sítě logopedických poraden vznikla a uskutečňovala se už od padesátých let. Je zázrakem a něčím neskutečným, že se podařilo tuto myšlenku nejen splnit, ale hlavně že se vůbec zrodila u profesora Sováka. Opět to jen dokazuje, jak daleko byl se svými pokrokovými názory a myšlením. Již v tomto nelehkém období, způsobeném politickou situací, jsme i přesto dokázali být mezi nejlepšími na světě, jak konstatovali a uznávali odborníci a kapacity po celém světě.

Mezi další logopedická pracoviště patřila např. **sanatoria**, o nichž se zmiňuje profesor Sovák. Sovák (1984 s. 242) uvádí, *„že pro potřeby komplexní dlouhodobé péče o skupiny defektní mládeže mohou orgány státní zdravotnické správy podle § 13, odst. 3 vyhlášky MZ ČSR, č. 121/1974 Sb. (viz Věstník ministerstva zdravotnictví ČSR ze dne 29. 12. 1976, ročník XXIV) o soustavě zdravotnických zařízení zřizovat ve spolupráci s orgány školské správy denní (týdenní) sanatoria (stacionáře) pro děti.“*

Tato zařízení se zřizovala v okresních a krajských městech a sloužila pro děti s poruchami hybnosti, děti mentálně retardované, děti s vadami sluchu a poruchami řeči. Byla určena převážně pro skupiny defektních dětí od 1-6 let, u dětí se smyslovými vadami a poruchami řeči od 1-3 let. Výjimečně se zde však ponechávaly i děti školou povinné. Podle zaměření sanatoria byl určen tým odborných pracovníků. Členem týmu všech typů sanatorií byl též logoped. (Sovák, 1984)

Opomenout bychom neměli ani tzv. **prázdninové kursy pro koktavé**. První prázdninový kurs pro koktavé se uskutečnil v roce 1927 v Kremnici (blíže kap. Vliv profesora Sováka na vznik a vývoj soustavné logopedické péče v ČSR). Potřebné ošetření poskytovali učitelé neslyšících od tohoto roku po řadu let. Logopedický ústav zavedl prázdninovou kolektivní terapii koktavých dětí v roce 1955. (Sovák, 1984)

*„Šlo hlavně o to, zavést do terapie koktavosti nové prvky místo dřívějšího drillu úporných cvičení dechových, artikulačních a hlasových, bezduchého opakování kombinací slabik bez zřetele na řeč a její společenskou úlohu.“* (Sovák, 1988, s. 121)



První propracovaná metodika, která zdůrazňovala vhodnost využití kolektivní terapie v prázdninových kursech pro koktavé, vznikla v Logopedickém ústavu ústředního národního výboru (dále jen ÚNV) hl. m. Prahy. Stala se pak základem při organizaci řady kursů v Čechách i na Slovensku. (Sovák, 1984)

*„Náplň a organizace kursů pro koktavé prošly zákonitým vývojem, zlepšování metodických přístupů vyplývalo z jasnějších názorů na patogenezi koktavosti a opíralo se o upřesnění koncepce výchovných a logopedických opatření.“* (Sovák, 1984, s. 249)

Prázdninové kurzy pro koktavé pořádal resort zdravotnictví a organizovaly je logopedické poradny OÚNZ. Jednalo se o kurz, který byl určen pro děti trpící koktavostí, které po vyšetření byly dále rozděleny do menších skupin. Skupinu měl na starosti jeden logoped, který vedl reedukační a rehabilitační práci po dobu trvání kursu. Pracovní tým byl sestaven z kompetentních osob ze školské i zdravotnické oblasti. Po dobu nejméně čtyř týdnů v přírodním prostředí se plně soustředily na svůj správný řečový projev. Prázdninové kurzy se osvědčovaly v Nitře, v Bratislavě, v Trenčíně, v Prešově a i jinde. Byly i pokusy zavádět pionýrské tábory pro koktavé děti.

Jako příklad vzorně vedeného kurzu šlo uvést kurs pro koktavé v Trenčíně, jehož pořadatelem byl logoped Baláž a dětský psychiatr Kvasnička. Během tohoto kursu se konal i průzkum. Výsledky prošetření u koktavých byly mimo obvyklý průměr. Zjistilo se, že celých 50 % dětí se koktavosti zbavilo, u 30 % se řeč podstatně zlepšila a u zbývajících 20 % se řeč zlepšila jen částečně. Děti, které se koktavosti zbavily i nadále zůstávaly v kontrolní péči logopedické poradny. Důkazem, do jaké míry zůstaly výsledky trvalé, byly magnetofonové záznamy, pořízené v určitém časovém odstupu. (Sovák, 1988)

*„Zvukové záznamy jsou také někdy nutným dokladem pro některé rodiče, kteří neradi přiznávají úspěchy kurzu, jež dokázal víc než rodina.“* (Sovák, 1988, s. 123)

Při zjišťování informací, zda některé podobné prázdninové kurzy pro koktavé stále existují, nebo se po roce 1989 definitivně rozpadly, bylo zjištěno, že Soukromá klinika v Brně Logo s. r. o. (další pobočky v Praze, v Blansku, v Židlochovicích) podobné kurzy nabízí. Konají se také o prázdninách ovšem kromě léta i v zimním období. Jsou určeny pouze pro děti od 4 - 12 let. Bohužel délka pobytu je pouze na necelý týden, okolo 5 dnů. V knihách od profesora Sováka bylo zdůrazněno, že délka by měla být nejméně po dobu 4 - 6 týdnů. Dále kurz pro koktavé je možný pouze, pokud je daná osoba zaregistrovaným členem

v Soukromé klinice Logo s. r. o., aby se logoped stačil seznámit s dítětem, trpícím koktavostí. I když logoped bude dobře dítě znát, a samotné dítě bude seznámeno i s ostatními dětmi, tudíž by mezi nimi neměl nastat ostych či strach, stále je ta doba trvání nevhodná, protože je příliš krátká. Především je důležitá ta jinakost prostředí, která spočívá v tom, že se dítě nachází někde v přírodě. Přírozenou součástí léčby jsou pak např. pohybové hry, spojené s mluvením, různé besídky s recitacemi, divadelní představení apod. A všechny tyto činnosti, které vede kompetentní osoba a které jsou zaměřené na to, aby dětem v kolektivu pomohly, jsou zde shrnuty pouze do pěti dnů.

#### **4.4.2 Resort školství**

Podle Vitáskové, Peutelschmiedové (2005) v resortu školství pracovali (před rokem 1989) v Československu logopedi:

- v pedagogicko-psychologických poradnách
- ve speciálních školách
- ve specializovaných třídách
- v logopedických třídách mateřských škol.

*„V resortu školském jsou to speciální školy logopedického typu, popř. zařízení školní logopedické služby se zaměřením na děti s vadami řeči, dále jsou to pedagogickopsychologické poradny.“* (Sovák, 1978, s. 15)

##### **4.4.2.1 Speciální školy pro děti a žáky s vadami řeči**

*„Termín speciální školy je třeba zde chápat v kontextu doby, ne v aktuálním pojetí poloviny prvního desetiletí nastalého století. K takto pojímaným speciálním školám byly zařazovány základní školy pro děti s vadami řeči a dále školy pro děti s různými handicap, kde rovněž byla zohledňována otázka výchovy řeči (např. tehdejší zvláštní školy, ale také školy pro děti tělesně či jinak postižené).“* (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 144)

Pokud se závažné nedostatky v řeči nepodařilo odstranit rodinnou péčí ani mateřskou školou, ani klinické či ambulantní ošetření neuspělo, ba ani v prázdninovém kurzu (pokud se jedná o koktavého žáka) se nepodařilo řeč úplně nebo aspoň částečně upravit, tak se přijímaly děti předškolního věku a žáci ve věku docházky do základní školy do škol pro děti a žáky s vadami řeči. (Sovák, 1984)

Žák zůstával ve škole po dobu nezbytně nutnou k tomu, aby se upravila jeho porucha řeči. Předpokládaná doba, kterou měli žáci zde strávit, byla nejdéle 2 roky. K pobytu delšímu než 2 roky bylo potřeba souhlasu odboru školství ONV (okresního národního výboru). (Sovák, 1965)

Pro děti a žáky s vadami řeči byly zřízeny v Československé republice tyto speciální školy:

#### **Mateřská škola pro vadně mluvící**

Praha 8 - Kobylisy, Kobyliské náměstí 11

Brno, Veslařská ulice 234

Brno - Žabovřesky, ulice Elišky Machové 17

#### **Základní škola pro vadně mluvící**

Praha 8 - Kobylisy, Kobyliské náměstí 17

Chroustníkovo Hradiště, okres Trutnov

Brno, Veslařská ulice 234

Opava, Havlíčkova ulice 1

Olomouc - Kopeček č. 5

#### **Základní škola pro nemluví**

Týn nad Vltavou, Sakařova

#### **Zvláštní škola pro nemluví**

ulice 342, okres České Budějovice

Zvláštní škola pro vadně mluvící a mateřská škola pro nemluví - nebyly dosud zřízeny.

Správa škol náležela krajským národním výborům. (Sovák, 1984)

#### **Mateřské školy pro vadně mluvící:**

Mateřská škola pro vadně mluvící v Praze byla určena pro děti ve věku od 4 do 6 let, postižené poruchou řeči patra. V roce 1954 měla 2 třídy. Tato škola provádí úspěšně práci preventivní tým, že většina dětí se zbaví svých řečových nedostatků ještě před přijetím do školy. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

Zřízeny byly také logopedické třídy při běžných mateřských školách nebo přímo speciální mateřské školy logopedického směru. Vitásková, Peutelschmiedová (2005, s 145) uvádí: „*Zejména v 80. letech minulého století vznikaly jako příslovečné houby po dešti. Jen v bývalém Severomoravském kraji bylo před rokem 1989 takových tříd více než šedesát.*“

### **Školy pro vadně mluvící:**

*„poskytují výchovu a vzdělávání dětem a žákům:*

- 1) *s koktavostí a s brebtavostí*
- 2) *s těžkými poruchami výslovnosti (patlavostí)*
- 3) *s poruchami řeči při rozštěpu patra a při těžších formách otevřené huhňavosti* 4) *s poruchami řeči při poškození ústředního nervového systému, pokud nevyžadují dlouhodobé umístění v příslušném odborném ústavu.“* (Sovák, 1984, s. 201)

Jedním z úkolů těchto škol pro mládež s vadami řeči bylo připravit žáky k přestupu na školy běžného typu. Pobyt v těchto školách byl přechodný, žáci se přijímali na dobu nezbytně nutnou, buď na začátku školního roku, nebo v pololetí. Pobyt ve škole se řídil charakterem a stupněm poruchy řeči, často byl motivován i sociálními faktory (nevhodným rodinným prostředím, neúplnou rodinou apod.). (Sovák, 1965)

Dalším a hlavním úkolem školy pro vadně mluvící byla systematická péče o správnou výslovnost a plynulou řeč a o odstranění psychických důsledků této vady. Tato péče se prolínala všemi učebními předměty a byla součástí komplexního působení na žáka ve výchovně vzdělávacím procesu školy i internátu. Učební plán základní školy pro vadně mluvící vycházel z učebního plánu základní školy, neboť do základní školy pro vadně mluvící se přijímali žáci s normálním intelektem a s odpovídajícími rozumovými schopnostmi, ale s vadou řeči. Učební plán byl pouze rozšířen o dvě hodiny individuální logopedické péče týdně. Součástí učebně výchovného procesu byl čtyřtýdenní cyklus logopedické péče. V cyklu se věnovali intenzivní logopedické péči tři hodiny týdně. (Sovák, 1984)

Škola pro vadně mluvící poskytovala svým žákům odbornou logopedickou péči vzhledem k jejich řečové vadě, další neméně významnou úlohou byla péče výchovně ochranná. Jednalo se o školu, která byla vybavená internátem. Tím zajišťovala ochranu svěřeného žáka před škodlivými vlivy prostředí, ať už nevhodného prostředí rodinného či prostředí základní školy apod. (Sovák, 1988) Škola pro vadně mluvící spolupracovala s mnoha odborníky z řad lékařů, což popisuje profesor Sovák: *„Se školním lékařem, s odborníky krčními a ušními, s foniatry, plastickými chirurgy, s dětskými neurology a psychiatry a podle potřeby i s jinými odborníky. Vždy pak zlepšuje spolupráci, má-li lékař současně také určité logopedické vzdělání.“* (Sovák, 1965, s. 296)

Profesor Sovák uvádí zprávu Dr. Táborové z pražské školy pro vadně mluvící, která na základě výsledků zjistila: „U 366 absolventů šlo původně vesměs o velmi těžké komunikační poruchy. Po komplexní logopedické léčbě (spolu se spánkovou terapií), doplňované léčebnou péčí lékařskou, byla řeč zcela upravena čili bez komunikačních problémů v 75 %, ve zbývajících 25 % bylo dosaženo výsledku částečného neboli zůstaly ještě částečně komunikační potíže. Překvapuje sdělení, že nebylo případu zcela neúspěšné logopedické péče. Současně se zlepšováním řeči během terapie se zlepšoval i školní prospěch. Někteří z absolventů navštěvovali později vysoké školy, jež úspěšně dokončili.“ (Sovák 1988, s. 126). Dále zde popisuje případ, kde žák 9. ročníku základní školy běžného typu byl pro koktavost a špatný prospěch přeřazen do základní školy pro vadně mluvící, s doporučením, aby byl po ukončení školní docházky přihlášen na jednoduché řemeslo. V základní škole pro vadně mluvící se jeho celkový stav natolik zlepšil, že žák absolvoval střední průmyslovou školu a poté vysokou školu ČVUT, kde patřil mezi nejlepší žáky. (Sovák, 1988)

#### **Školy pro nemluvící:**

„Poskytují odbornou výchovu a počáteční vzdělání dětem s různými formami vývojové nebo získané nemluvnosti. Úlohou školy je především přirozenou cestou sluchovou při využití speciálních metod a prostředků vybudovat u žáků řeč po stránce zvukové, obsahové i formální, podporovat rozvoj psychiky rozvíjením jejich motoriky, společensko-pracovních návyků a docílit, aby zvládli řeč ve všech formách a mohli se vzdělávat. Základní školy pro nemluvící a zvláštní školy pro nemluvící se zřizují jen s 1. - 5. ročníkem, neboť pro nedostatky ve vývoji řeči bývá opožděný, popřípadě omezený i rozumový vývoj. První stupeň těchto škol se prodlužuje o jeden rok.“ (Sovák, 1984, s. 201)

Speciálním úkolem školy pro nemluvící bylo vybudovat řeč jako hlavní prostředek duševního rozvoje, naučit děti mluvit, číst a psát, rozvíjet motorické dovednosti. Dále připravit děti na další vzdělávání v základní devítileté škole, popřípadě v některé škole pro mládež vyžadující zvláštní péči. (Sovák, 1965)

„Do školy pro nemluvící bývaly zařazovány děti poměrně pozdě, někdy dokonce až v deseti letech. Pak je na budování řeči již pozdě. Proto je důležité, aby nemluvící děti přicházely do školy nikoliv po šestém roce, ale již dříve, tedy již do mateřské školy. Ta by do určité míry plnila úkoly diferenčního ročníku.“ (Sovák, 1965, s. 292)

Zřízení mateřské školy pro nemluvíci se plánovalo, ovšem jak se píše již výše v této podkapitole u rozdělení škol s vadami řeči, tak podle knih (Sovák, 1985) se tak nestalo ani později.

#### 4.4.2.2 Ostatní školská zařízení

##### **Specializované třídy pro žáky s poruchami čtení a psaní**

*„Specializované třídy jsou v povědomí učitelské i laické veřejnosti známy více jako třídy dyslektické. Protože poruchy učení – nejvýrazněji zastoupená dyslexie – jsou řazeny do okruhu narušení grafické stránky řeči, jedná se o poruchy řeči čtené a psané. Logopedická péče je tedy logickým základem specificky generovaného a realizovaného výchovně-vzdělávacího procesu.“* (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 145)

Sovák (1965) uvádí existující specializované třídy při základních školách, které sloužily pro žáky trpící vývojovou vadou čtení a psaní – tzv. dyslexií a dysgrafií. Tyto třídy byly zřizovány zpravidla ve větších centrech, a to pro žáky nižších ročníků.

*„Úkolem těchto specializovaných tříd bylo přiměřeně přizpůsobit vyučovací proces, a tím dosáhnout překlenutí a úpravy specifických nedostatků natolik, aby dítě po přechodném umístění v těchto třídách bylo schopno úspěšně pokračovat ve výuce ve své kmenové třídě.“* (Sovák, 1965, s. 231) Výuka ve specializovaných třídách svým rozsahem a obsahem plně odpovídala učebním osnovám příslušných ročníků základní školy. Specializované třídy měly nižší počet žáků, úpravu pracovního režimu, učebního plánu a výuku lišící se používáním specifických metod práce. Ve specializovaných třídách byla navíc zařazena individuální logopedická péče. Specifika práce vedoucí k odstraňování nedostatků se prolínala celým výchovně vzdělávacím procesem. (Sovák, 1965)

Pražské třídy byly zřízeny počátkem školního roku 1966-67. V Praze 1 to byly dvě třídy, v Praze 7 tři třídy a v Praze 8 jedna třída. V Brně byly třídy pro dyslektiky zřízeny již v roce 1962. Říhová (In: Česká logopedie 1972, 1972)

*„20. února 1972 vyšly dlouho očekávané směrnice Ministerstva školství o zřizování specializovaných tříd pro děti s poruchou čtení a psaní. Směrnice dávají možnost všem národním výborům spravujícím školy, aby tyto třídy otevíraly.“* Matějček, Žlab (In Česká logopedie 1972, 1972, s. 6)

### **Pedagogicko-psychologické poradny:**

Důležitou složkou československé výchovně vzdělávací soustavy byly pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP). Zřizovaly a spravovaly je okresní nebo krajské národní výbory, podle toho, zda se jednalo o okresní či krajské poradny.

Sovák (1984, s. 34) uvádí: „*Úkoly poraden vyplývají z vyhlášky Ministerstva školství ČSR, č. 130, z 28. 8. 1980. V té se kromě jiného praví, že „poradny pomáhají v komplexní péči o psychický a sociální vývoj dětí a mládeže. Zvláštní pozornost je přitom věnována poruchám vývoje z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, jejich nápravě a prevenci.*“

*„Poradny vyvíjejí činnost informační, diagnostickou, poradenskou, metodickou, popř. reedukační. K plnění svých úkolů užívají pedagogických a psychologických metod a postupů.*“ (Sovák, 1984, s. 35)

*„V pedagogicko-psychologických poradnách bývala poskytována ambulantní logopedická péče, pokud byl kmenovým pracovníkem zařízení také logoped. Je však třeba si uvědomit, že zmiňované instituce se orientují spíše na činnost diagnostickou.“* (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005, s. 145)

## **4.5 Česká logopedická společnost**

### **4.5.1 Vznik České logopedické společnosti**

Nejprve přiblížme situaci, která předcházela založení České logopedické společnosti (dále jen ČLS). Jozef Liška vyličil a dokumentačně doložil nelehkou cestu k ustanovení ČLS ve velmi zajímavém článku Česká logopedická společnost a jej vznik v *Logopedickém zborníku č. 6* vydaném v roce 1978 v Košicích. Vitásková, Peutelschmiedová (2005, s. 140) reaguje na tento článek slovy: „*Následnickou institucí vystupující pod názvem Logopedická společnost Miloše Sováka lze aktuálně označit jako spící Šípkovou Růženku, která se buď dočká svého prince, nebo zajde na úbytě jako důsledek nedostatku invence a schopnosti reflektovat inovační odborné proudy.*“

Jozef Liška (1978) popisuje, že už v roce 1962 na XI. Celostátním aktivu logopedických pracovníků v Praze jako košický krajský logoped přednesl svůj návrh, aby se v nejkratším čase utvořila Československá logopedická společnost, která by zorganizovala

všechny logopedické pracovníky, sjednotila je a měla autoritu i možnost zastávat logopedické zájmy doma.

Chtěl, aby tato společnost byla členem Mezinárodní společnosti logopedie a foniatrie a reprezentovala by československou logopedii na mezinárodním fóru. Dále navrhoval, aby Československá společnost vydávala svůj vlastní logopedický časopis. „*Tento návrh na založenie Československej logopedickej spoločnosti je uverejnený v článku Plánovanie logopedického výskumu v zborníku Pracovní výchova defektních dětí. Praha 1963, s. 308.*“ (Liška, 1978, s. 338)

Liška (1978) dále popisuje situaci, že návrh založit Československou společnost přijalo 300 přítomných logopedických pracovníků z celého Československa. Jediný, který se proti vzniku Československé společnosti postavil, byl profesor Sovák. Zdůvodňoval to tím, že pro takovou společnost ještě není vhodná doba. O rok později v roce 1963 na XII. Celostátním zasedání logopedických pracovníků v Praze, Liška znovu navrhuje založit Československou logopedickou společnost. Opět se proti němu postavil profesor Sovák s odůvodněním, že ještě nemáme pevnou půdu pod nohama.

V následujících letech Jozef Liška utvořil Přípravný výbor Československé logopedické společnosti a jako jeho předseda předložil návrh a žádost o ustanovení, které předložil ministerstvu vnitra v Praze. „*Ked' sa koncom roka 1969 utvorila česko-slovenská federácia, Ministrestvo vnitra Prahe upovedomilo prípravný výbor, aby si určil za svojho zástupcu niektorého člena z Prahy, lebo povodná žiadosť o ustanovenie Československej logopedickej spoločnosti bude registrovaná ako žiadosť o ustanovenie Českej logopedickej spoločnosti a v Slovenskej socialistickej republike sa bude musieť žiadať o povolenie Slovenskej logopedickej spoločnosti.*“ (Liška, 1978, s. 339)

A tak koncem prosince zastupoval přípravný výbor České logopedické společnosti v debatování na Ministerstvu vnitra v Praze Ludvík Edelsberger, kterému 20. 1. 1970 Ministerstvo vnitra vydalo osvědčení o ustanovení ČLS.

#### 4.5.2 Založení České logopedické společnosti

„*Ve dnech 5. a 6. června 1970 se konala v Praze v rámci XVIII. celostátního zasedání, věnovaného tentokrát převážně nejnovější historii logopedie u nás, ustavující konference České logopedické společnosti (ČLS).*“ Edelsberger (In: Otázky defektologie, 1971, s. 162)



Jednání řídil Ludvík Edelsberger, předseda přípravného výboru nově zakládané organizace. V úvodu zmínil snahy o vytvoření Logopedické společnosti v Československu, jejichž začátky se datují nejméně z roku 1954, z doby tzv. trenčínského celostátního logopedického aktivu, a pak se opakovaně projevují především zásluhou Jozefa Lišky.

Bylo předneseno posláni ČLS:

*„Posláním ČLS jakožto dobrovolné společenské organizace, která se zřizuje právě v zájmu dalšího rozvoje a zkvalitnění logopedické péče (tj. péče o osoby s poruchami řeči, hlasu a sluchu), je zejména: sdružovat logopedické pracovníky z teorie i praxe a přispívat ke zvyšování jejich pracovní a odborné úrovně, hájit jejich odborné zájmy, pomáhat šířit a uplatňovat logopedické myšlenky ve veřejnosti, organizovat výměnu názorů o problémech logopedické teorie i praxe a o aktuálních otázkách rozvoje logopedické péče v českých zemích, navazovat styky s organizacemi analogického poslání, popř. vstupovat do mezinárodních organizací odpovídajícího charakteru a úrovně.“* Edelsberger (In: Otázky defektologie, 1971, s. 163)

Úkoly ČLS a charakteristika její činnosti vyplývaly z přesného znění stanov (organizačního řádu) ČLS, „*schválených již v důsledku federativního uspořádání našeho státu toliko pro území České socialistické republiky rozhodnutím ministerstva vnitra ČSR z 27. ledna 1970.*“ (Tamtéž, s. 163)

Stanovy ČLS prošly novelami ze dne 29. 3. 1978 a 5. 1. 1985. (Sovák, 1984)

Na této konferenci byla zvolena aklamací volební komise, jejímž předsedou byl doc. Dr. František Kábele, Csc. V tajných volbách pak plénium zvolilo na dvouleté funkční období sedmičlenný výbor a tříčlennou revizní komisi.

Prvním předsedou ČLS byl zvolen profesor Sovák. Edelsberger a Štejgerle jako místopředsedové, Janotová jako jednatelka, Boháč jako hospodář, Svačina a Žlab jako členové výboru. V revizní komisi zasedal Řádek, Kopecký a Láska. Poté předseda ČLS přednesl programové prohlášení výboru. Edelsberger (In: Otázky defektologie, 1971)

Sídlem ČLS byla Praha. ČLS pořádala přednášky, semináře, školení, konference, sjezdy a jiné akce s československou i zahraniční účastí. Podílela se na publikační činnosti logopedie, zejména vydáváním neperiodických publikací – sborníku přednášek a statí. Vrcholným orgánem ČLS bylo valné shromáždění, které se svolávalo nejméně jednou za tři roky. Organizovala individuální i skupinové studijní zájezdy do zahraničí, spolupracovala s vědeckými institucemi a vysokými školami. (Sovák, 1984)

*„Po smrti zakladatele české logopedické školy MUDr. PhDr. Miloše Sováka, DrSc., byla přejmenována na Logopedickou společnost Miloše Sováka.“ (Škodová, Jedlička, 2007, s. 64)*

Závěrem k této kapitole je potřeba říci, že za spoustou vybudovaných škol nového typu, ať už škol pro nedoslýchavé, škol pro vadně mluvící, škol pro nemluvící, mateřskou školou pro vadně mluvící stojí právě profesor Miloš Sovák. Na základě jeho návrhu se tyto školy začaly zřizovat. Ujal se teoretické i praktické přípravy učitelů, s nimiž se počítalo pro práci v tomto novém typu škol.

Co se týká jeho dalšího podnětu k vybudované síti logopedických poraden, tak je nutné konstatovat, že po roce 1989, kdy zanikly okresní ústavy národního zdraví, zanikly s nimi i právě tyto logopedické ambulance. Na základě tohoto problému byla v roce 1991 založena Asociace klinických logopedů. Začínají se zakládat soukromé logopedické ambulance, ovšem jejich zřízení není jednoduché, a proto je smutnou skutečností, jak cituje Vitásková, Peutelschmiedová (2005, s. 147) *„že počet soukromých logopedických ambulancí (včetně oněch nemnoha státních) stále ještě zdaleka rozšířením a nabídkou nenahrazuje zaniklou síť logopedických poraden.“*

Opomenout bychom neměli ani založení České logopedické společnosti, která se stala pro logopedy velkým přínosem. Těžko říct, zda profesor Sovák uvažoval strategicky se svým vyčkáváním pro vznik České logopedické společnosti nebo tušil, jaká politická situace nastane v naší zemi. Ale dodejme, že nejdůležitější na tom je, že nakonec česká logopedická společnost vznikla.

## **5 ROLE PROFESORA SOVÁKA PŘI VZNIKU A ROZVOJI LOGOPEDICKÝCH INSTITUCÍ V ČESKOSLOVENSKU**

Tato kapitola se zabývá Logopedickým ústavem, školou pro vadně mluvící, školou pro nedoslýchavé, školou pro nemluvící. Všechny tyto instituce vznikly z podnětu profesora Miloše Sováka. Proto se považuje za vhodné alespoň stručně se o nich zmínit.

### **5.1 Logopedický ústav**

Na začátku této podkapitoly by bylo dobré nastínit situaci, ve které se profesor Sovák při vzniku Logopedického ústavu nacházel a za jakých podmínek a okolností se ho podařilo vybudovat. Dále podkapitola popisuje samotný Logopedický ústav, s kým spolupracoval, jaké bylo jeho poslání a z jakých oddělení se skládal.

Na návrh prof. Dr. V. Proška, někdejšího šéfa školních lékařů, bylo již počátkem roku 1940 zřízeno školní otiatrisko-foniatrické ambulatorium a jeho vedením byl pověřen odborný školní lékař, asistent otorhinolaryngologické kliniky – foniatrického oddělení MUDr. Miloš Sovák. Směrnice mu ukládaly provádět odborná vyšetření všech dětí poslaných školními lékaři, zastávat preventivní a léčebnou péči tak, aby se zdravotní a sociální stav těchto dětí skutečně zlepšil, a konečně provádět soustavné prohlídky žactva na školách, tedy činnost depistážní. Profesor Sovák se ujímá práce na pražských školách a záhy dochází k těsné spolupráci mezi ním – odborným lékařem a mezi sborem školních lékařů a sbory pedagogickými. Náhle se toto odborné školní ambulatorium stává středem rychle se vyvíjející logopedické společnosti. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

Záhy přestává stačit jeden lékař na veškerou práci. Je potřeba zajistit pracovníky pro nápravnou činnost v oblasti vad a poruch řeči. Jsou organizovány speciální kursy pro nápravu výslovnosti. Začíná se uvažovat o zřízení speciálních škol logopedického typu a o školení pedagogů pro tuto práci. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

Všechna tato rychle se rozvíjející a dynamická činnost přesahuje původní rozsah práce školního ambulatoria. Proto v roce 1946 rada Ústředního národního výboru hl. m. Prahy svým usnesením zřídila Logopedický ústav hlavního města Prahy. „*V důvodové zprávě se praví, že to bylo učiněno proto, aby veškerá dosavadní zařízení pro péči o školní mládež trpící vadami sluchu, řeči a hlasu, která až dosud vznikla z iniciativy zdravotní správy a za součinnosti osvětové správy hl. m. Prahy, byla soustředěna a nadále rozvíjena.*“ (Tamtéž, s. 62)

„*Ústav pro nápravu vad řeči a sluchu (Logopedický ústav) ÚNV (ústředního národního výboru) hl. m. Prahy slučuje podle intencí sjednoceného zdravotnictví péči preventivní s léčebnou, ambulantní s lůžkovou v oboru poruch řeči, hlasu a sluchu.*“ (Tamtéž, s. 62)

Logopedický ústav sídlil v Praze na Starém Městě, v Kaprové ulici č. 14., jeho přednostou byl profesor Miloš Sovák. Původně byl umístěn ve Štěpánské ulici, později v Kaprové ulici - podle mínění profesora Sováka proto, že kapr je němý a potřebuje intenzivní logopedickou péči. Kábele (In: Česká logopedie 1985, 1985)

Účel ústavu spočíval v soustředění a pěstování preventivní a léčebné, sociální a pedagogické péče o poruchy hlasu, řeči a sluchu, a to především u mládeže pražských škol všech typů. Bylo to zejména vyhledávání, náprava, léčebná a pedagogická péče o mládež poruchami stíženou, dále výzkum poruch hlasu, řeči a sluchu na školách a jako poslední speciální logopedické vzdělávání učitelstva po stránce teoretické i praktické a výchova logopedických instruktorů. Edelsberger (In: Česká logopedie 1994, 1995)

Podle intencí a návrhu Logopedického ústavu byly zřízeny též speciální školy, a to škola pro vadně mluvící a škola pro nedoslýchavé. Pracovníci Logopedického ústavu, tj. lékaři a pracovníci logopedičtí, jsou odbornými spolupracovníky těchto škol. Tyto školy byly svého času jedinými v celém státě, bylo proto potřeba zřídit lůžkové oddělení Logopedického ústavu a jednak Domov pro vadně mluvící. (Sovák, 1965)

Rozvíjející se logopedická péče spolupracovala i s některými obory medicínskými, např. s plastickou chirurgií. Prof. MUDr. František Burian vybudoval a vedl kliniku plastické chirurgie, která sloužila pro děti stížené rozštěpy rtu a patra. Postupem doby se vyvinula těsná spolupráce mezi klinikou plastické chirurgie a Logopedickým ústavem. Tím byl vyřešen problém v péči o palatolalické děti, kdy se po dobu pobytu na klinice těmto dětem

nedostávalo logopedické péče ani péče všeobecně vzdělávací. Z této spolupráce vznikla mateřská škola pro děti postižené palatolalií, která byla součástí školy pro vadně mluvící, a dále školské zařízení přímo na klinice prof. Buriana. Další těsná spolupráce vznikala např. s oddělením pro ústní a čelistní chirurgii I. stomatologické kliniky, a to s doc. J. Tomanem. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

Logopedický ústav byl od roku 1953 ústavem s vlastní správou v rámci ústavů rady Ústředního národního výboru hl. m. Prahy a byl zařazen jako krajský ústav nápravné a výchovné péče do kategorie zdravotnické péče o dítě. Další těsná spolupráce byla s Ústavem pro defektologii Vysoké školy pedagogické, jehož přednostou byl rovněž profesor Sovák. (Tamtéž)

Poslání Logopedického ústavu spočívalo za 1) v činnosti depistážní a preventivní, vyšetřovací, nápravné, reedukační a rehabilitační. Pro výkon této práce byl ústav rozdělen v několik oddělení: Ambulatorium, oddělení audiologické, oddělení pediatrické, oddělení lůžkové a oddělení nápravné terapie. Za 2) to byla činnost edukační, propagační a publikační. Za 3) se jednalo o činnost vědeckou a výzkumnou. (Tamtéž)

#### **5.1.1 Depistážní a preventivní, vyšetřovací, nápravná, reedukační a rehabilitační činnost Logopedického ústavu**

##### **Ambulatorium:**

V ambulatoriu byli všichni zaregistrováni ve vlastní kartotéce a byla zde prozkoumána jejich anamnéza. Konalo se zde podrobné vyšetření otorhinolaryngologické a lékař ambulatoria při něm stanovil, kterých dalších konsiliárních vyšetření bylo pro ten který případ potřeba v jednotlivých odděleních ústavu. Ambulatorium mělo za úkol shrnutí všech výsledků vyšetření, konečné komplexní posouzení případu a rozhodnutí o dalším postupu a směru nápravné nebo i léčebné práce. I později zůstává ošetřovaný v evidenci ambulatoria, kam dochází na pravidelné kontroly. Pracovníci ambulatoria provádí systematická preventivní vyšetřování ve školách se zřetelem na vady sluchu, řeči a hlasu. Zástupkyně přednosta Logopedického ústavu MUDr. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie 1956, s. 63) uvádí: „V roce 1953 prošlo ústavním ambulatoriem celkem 18 829 nově zapsaných osob. Provoz ústavu se však stále rozvíjí, jak ukazuje skutečnost, že už za rok 1955 přesáhl počet nově zapsaných osob 20 000.“

### **Audiologické oddělení:**

V roce 1950 v ústavu vzniklo audiologické oddělení. Toto oddělení pracovalo v ústavu již dříve zprvu jako informační služba pro nedoslýchavé, později jako tzv. zdravotnické středisko pro nedoslýchavé. Tato oddělení vznikla iniciativou Antonína Huly<sup>12</sup>. Audiologické oddělení plnilo tři úkoly. Jednalo se o audiologické vyšetření sluchu, zkoušení a přidělování elektronkových sluchadel a reedukační kurzy. Edelsbereger (In: Speciální pedagogika, 1993)

Podkapitola nebude blíže popisovat úkoly audiologického oddělení, neboť tato část by se týkala spíše problematiky sluchu než vad a poruch řeči, ale zmiňme alespoň pár vět o sluchadlech pro nedoslýchavé a jaký měly význam pro Logopedický ústav.

V roce 1947 k nám byla dovezena první elektronková sluchadla. Antonín Hula neváhal a věnoval všechno své úsilí snaze o zřízení odborné poradny pro nedoslýchavé.

*„Poradny, ve které by se jim dostalo pomoci a vedení při vývěru sluchadel a kde by se vedle odborného lékařského vyšetření a posouzení, zda se z lékařského stanoviska může sluchadlo použít, pomohlo vybrat vhodné sluchadlo. Dále by se tu poskytlo i poučení, jak se má se sluchadlem zacházet a co se může od přístroje očekávat, podle potřeby by se poskytla možnost absolvovat reedukační kurs.“* Hula (In: Československá logopedie, 1956, s. 233)

Antonín Hula dlouho vyjednával a vysvětloval na různých místech svůj plán, ale bohužel marně. Sám postižený sluchovou vadou měl pro každého podobně stíženého plné pochopení. Nenechal se odradit a v roce 1948 přednesl svůj návrh přednostovi Logopedického ústavu profesoru Sovákovi, který nejen souhlasil s potřebou takové poradny, ale poskytl mu místnost ve svém ústavu. V únoru 1949 vydala tehdejší Ústřední národní pojišťovna na popud Huly a Sováka souhlas k tomu, aby poradna rozhodovala o propůjčování sluchadel na účet Národní pojišťovny. V roce 1949 byla poradna převzata Ústavem národního zdraví v rámci Logopedického ústavu, později se stala audiologickým oddělením Logopedického ústavu Hula (In: Československá logopedie, 1956)

V roce 1956 prošlo tímto oddělením přes 10 000 nedoslýchavých. Tato péče o nedoslýchavé dosáhla u nás světové úrovně. Československo se zařadilo na čtvrté místo ve světě, kde tato akce probíhala. Hula (In: Československá logopedie, 1956)

---

<sup>12</sup> Antonín Hula byl od roku 1931 místopředsedou spolku pro nedoslýchavé Efeta až do jeho splnutí se Svazem invalidů.

### **Pediatrické oddělení:**

Další oddělení bylo pediatrické. Úkolem pediatrického oddělení byla konsiliární služba pediatrická u případů ambulantních, zejména u mluvních neuros, a odborná služba v Domově pro mládež s poruchami řeči a ve škole pro vadně mluvící. Domov pro mládež s poruchami řeči (ředitel Josef Zíma) bylo školské zařízení pro děti potřebující zvláštní péči. Domov měl celkem 120 lůžek. Pediatr Logopedického ústavu zde vykonával všechny činnosti, které příslušely dětským lékařům v dětských domovech, a navíc léčbu mluvních neuros. V pražském domově bylo zařízeno dormitorium pro komplexní léčbu spánkem. Jednalo se o tzv. komplexní spánkovou léčbu dětské koktavosti. Pracoval zde tým odborníků, kteří podle vypracovaných metod a pokynů spolupracovali s osobami trpícími koktavostí. V roce 1956 ošetřili pouze 49 osob, z toho 34 chlapců. Věk dětí se pohyboval od 9 – 15 let. Ani u jednoho případu nenastala situace, kde by se nejednalo o zlepšení koktavosti. Jejich výsledky byly vysokého pozitivního vzrůstu. Metoda byla na začátku a vyvíjela se. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

Do oddělení pediatrického spadala také poradna psychologicko-pedagogická. Byla určena pro rodiče a vychovatele dětí předškolního věku, které pro poruchu dorozumivacího procesu byly výchovným problémem. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

#### **5.1.1.1 RNDr. Marta Soukupová - Sováková**

V této části bude zmíněno pár slov o manželce profesora Sováka – Martě Sovákové, neboť právě v této poradně pracovala. Cílem nebude popsat zde její osobnost ani život, jaký žila po boku takového velikána - jako byl profesor Sovák, ač věřme, že by se dalo popsat opravdu mnoho stran. Vždyť i ona byla naprosto výjimečná a schopná, a možná že i proto si ji pan profesor zvolil za svou životní partnerku. Pouze stručně nastiňme její životní dráhu:

Nejprve jako profesorka na střední škole, pak manželka a asistentka v lékařské ordinaci svého manžela a postupně matka dvou synů a posléze logopedka a odborná asistentka na Pedagogické fakultě Karlovy univerzity. Nejsilnějším podnětem jejího zájmu o logopedii byla jistě skutečnost, když se v roce 1935 seznámila s mladým asistentem otolaryngologické kliniky MUDr. Milošem Sovákem a začala s ním docházet do pražského ústavu pro hluchoněmé v Praze. V roce 1940 se Marta Soukupová provdává za Miloše Sováka. Později mu pomáhá jako asistentka v jeho lékařské ordinaci. Mezitím v roce 1941

a 1943 se jim narodí dva synové, Miloš a Mojmír. V roce 1953 vstoupila jako pracovnice do Logopedického ústavu hl. m. Prahy. Zde začíná pracovat v poradně pro rodiče dětí předškolního věku. „*Její působení bylo zprvu zaměřeno na péči o děti s opožděným vývojem, na prevenci mluvních neuróz a na výchovné psychoterapeutické působení na neurotické děti i na jejich někdy neméně neurotické rodiče. Svou činnost v Logopedickém ústavu zahájila tím, že chodila s Paní Filčíkovou po pražských mateřských školách a společně prováděly depistáž vadně mluvících dětí a zařazovaly je do odborné logopedické péče.*“ Kábele (In: Náš pan prodesor, 1992, s. 44)

Dr. Sováková dovedla při své práci sledovat různé jevy a přinášet z nich podněty pro vědeckovýzkumnou práci. (O její všímavosti značného výskytu levorukých dětí mezi koktavými jsem psala již v kapitole Publikační činnost profesora Sováka). Nicméně od té doby, kdy se v Logopedickém ústavu začala soustavně sledovat a vyšetřovat laterality, změnila se i náplň práce Dr. Sovákové v poradně pro rodiče. Obvodní pediatři, školní lékaři a i pedagogicko-psychologické poradny začali posílat sem na vyšetření nejen děti předškolního věku, ale i školáky, kteří měli obtíže v řeči i v grafickém projevu, s dotazem, nejde-li o přecvičeného leváka. „*Bohatá praxe vedla ke zdokonalení vyšetřovacích metod i metodiky nácviku grafického projevu u levorukých dětí. A zde se také ukázalo, že obtíže některých vyšetřovaných dětí tkví nikoliv v přecvičované levorukosti, nýbrž v lehké mozkové dysfunkci.*“ (Tamtéž, s. 45)

Marta Sováková začala spolupracovat s klinikou dětské neurologie, vedenou prof. MUDr. Lesným, DrSc., zakladatelem dětské neurologie a s prof. MUDr. Fajstavrou, přednostou ORL kliniky Fakultní nemocnice v Praze Motole. Sováková (In: Československá logopedie, 1956)

Tudíž tedy stručná ukázka, kdy se z pouhé poradenské instituce změnil charakter v diagnostické pracoviště. V péči poradny zůstávala trvale skupina přecvičených levorukých dětí. Postupně se ukázalo, že původně stanovená věková hranice dvanácti let, kdy lze ještě provést zdárné zpětné přecvičení na vedoucí levou ruku, se výrazně posunula. Podařilo se zde úspěšně naučit psát levou rukou mnoho přecvičených leváků, kterým bylo patnáct, dokonce i devětatdacet let. Kábele (In: Náš pan profesor, 1992)

Uveďme zprávu z výzkumného šetření, které proběhlo v poradně. Sováková (In: Česká logopedie, 1956, s. 93) uvádí „*Ze 340 dětí, které prošly poradnou za rok 1953, bylo 218 dětí*



*koktavých a 122 dětí, jejichž vývoj řeči byl opožděn. “ „Kromě faktorů biologických a vlivů výchovného prostředí jsme u našich případů sledovali též poměry lateralit. “ ... „Podařilo se zjistit leváctví u koktavých dětí v 38,5 %. U dětí s opožděným vývojem řeči bylo leváctví dokonce v 47 %. “ (Tamtéž, s. 94)*

*„Všech 84 koktajících leváků i 57 dětí leváků s opožděným vývojem řeči bylo násilně převáděno na pravou ruku, a to metodami přinejmenším nevhodnými, jako na příklad zavazováním ruky, ba dokonce i bitím. “ (Tamtéž, s. 94)*

Sováková při návštěvách mateřských škol poznávala význam a obtížnost práce s řečově i jinak postiženými dětmi v předškolním věku a nezbytnost vysokoškolského vzdělání učitelek těchto dětí. *„A tento zájem ji přivedl v roce 1960 na Pedagogickou fakultu Karlovy univerzity v Praze, kde založila studium pro učitelky mateřských škol na katedře speciální pedagogiky i na katedře předškolní pedagogiky, ve spolupráci s Dr. Opravilovou. Na velkém sjezdu absolventek tohoto studia v sedmdesátých letech byl pak položen základ ke vzniku sekce předškolní výchovy České logopedické společnosti. “* Kábele (In: Náš pan profesor, 1992, s. 47)

#### **Lůžkové oddělení:**

Oddělení lůžkové mělo v ošetřování vadně slyšící děti za účelem vyšetření, léčení, reedukace a rehabilitace. Bylo zřízeno v roce 1950 a bylo umístěno v Praze II, Ječná 27, tudíž jinam než samotný Logopedický ústav. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

#### **Oddělení nápravné terapie:**

Dalším oddělením, které spadalo pod Logopedický ústav, bylo oddělení nápravné terapie. Důležitou složkou činnosti byla péče o dorozumivací proces dětí předškolního věku. Jednalo se především o správný výchovný postup při vyvíjení řeči jak v rodině, tak i v mateřské škole. Velmi oblíbené a úspěšné byly pravidelné instruktáže pro matky nevyřečných dětí předškolního věku. Metodiku správné výslovnosti vypracovala logopedka Filčíková - Herfortová. U dětí, u kterých se vedením k správné řeči v kolektivu nedosáhlo žádoucích výsledků, zasahovalo se výchovnou činností individuální. Velká část práce oddělení se vztahovala na nápravu vadné výslovnosti dětí i osob dospělých. Tato činnost se vykonávala nejen v ústavu, nýbrž byla rozšířena ve smyslu zásady o decentralizaci zdravotnické péče na pražské obvody. Ve školním roce 1950 - 1951 bylo v Praze pouze 9 obvodových kursů pro nápravu vadné výslovnosti, v roce 1954 – 1955 se jejich počet zvýšil na 35. Další složkou činnosti oddělení byla péče o koktavé a stížené jinými neurosami

řeči, dále pak péče o palatolaliky, péče o spastiky, péče o mongoliky a oligofreny a péče o afatiky. Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956)

### 5.1.2 Edukační, propagační a publikační činnost Logopedického ústavu

Školili se tu jak pracovníci zdravotníků, tak i pedagogičtí. Z pracovníků zdravotnických to byli lékaři, zejména pediatri. Ti se školili z hlediska organizace logopedické práce v terénu, tak i z hlediska vlastní logopedie, neboť obvykle se stávali vedoucími lékaři poraden pro nápravu vad řeči. Dále se tu školily zdravotnické sestry, které byly přidělené krajským a okresním pediatrům či které mohly být zaměstnány v poradnách pro nápravu vad řeči. Logopedie patřila mezi povinnou součást výuky pediatrů v odborných doškolovacích ústavech, a to jak v Čechách, tak i na Slovensku. Teoretickou výuku obstarával přednosta ústavu, v našem případě Logopedického ústavu profesor Miloš Sovák, a po stránce praktické se frekventanti pediatrického školení zúčastnit povinných hospitací v Logopedickém ústavu.

*„Z pracovníků pedagogických tu zejména učitelé nabývají kvalifikace logopedických asistentů. Na jejich školení ve všech krajích republiky se účastnili organizačně i výukou pracovníci Logopedického ústavu.“* Zahálková – Pavlová (In: Československá logopedie, 1956, s. 68)

V Logopedickém ústavu se školili také posluchači defektologie Vysoké školy pedagogické, a to v oboru logopedie. *„Z nich se potom stávají speciální pedagogičtí pracovníci na školách logopedického typu i zdravotničtí pracovníci s vysokoškolskou kvalifikací – logopedové.“* (Tamtéž, s. 68) Přicházeli sem též posluchači středních škol vychovatelského směru, připravovali se pro úkol vychovatelů v domovech a ústavech pro mládež s logopedickými poruchami.

*„V roce 1953 bylo v ústavu školeny a hospitalovány 366 frekventantů. Pracovníci ústavu jsou také zapojeni do postgraduálního školení lékařů, a to v různých krajích republiky. Dále se účastní na doškolování pedagogických sborů mateřských škol i ostatních typů škol. Činnost publikační a propagační směřuje zejména k informaci a poučování široké veřejnosti. Je prováděna rozhlasem, nástěnkami, články v periodickém i denním tisku.“* (Tamtéž, s. 68)

### 5.1.3 Vědecká a výzkumná činnost Logopedického ústavu

Logopedie patřila a stále patří mezi mladé samostatné vědecké obory. Už v 50., 60. letech věděli, že vývoj a koncepce tohoto nového vědního oboru nutně potřebovala trvalé ověřování výzkumem a průzkumem. Proto činnost vědecká a výzkumná zde hrála důležitou roli. Byly publikovány samostatné monografie, četné práce jak v pedagogických, tak i v lékařských odborných časopisech. Většina pracovníků Logopedického ústavu se podílela na výzkumu a průzkumu.

*„Poslání Logopedického ústavu by se dalo shrnout takto: Má vykonávat dobrou komplexní péči o osoby postižené poruchami dorozumivacího procesu. Proto vychází práce Logopedického ústavu ze základů zdravotnických, používá kromě medicínské léčby hlavně prostředků z oboru speciální pedagogiky, jež se v metodách rehabilitačních, reedukačních a kompenzačních slučuje s metodami léčebnými.“* (Tamtéž, s. 69)

Z následujícího textu je patrné, co všechno Logopedický ústav zastával a vykonával. *„Od samého počátku se stal Logopedický ústav (obrazně řečeno) jakýmsi krystalizačním jádrem naší logopedické teorie i praxe v resortu zdravotnickém i školském. Odtud vycházely podněty realizované při zakládání našeho logopedického školství, jakým byly nové typy škol pro nedoslýchavé, pro vadně mluvící a pro nemluvíci. Odtud byla rozvinuta celostátní akce pomoci nedoslýchavým přidělováním sluchových protéz (sluchadel) v rámci národního pojištění. Z Logopedického ústavu jakožto jistého odborně metodického a organizačního centra byla vybudována celostátní organizace logopedické péče, v jejímž rámci se konstituovala nová, samostatná profese sui generis – profese logopeda.“* Edelsbereger, (In: Česká logopedie 1994, 1995, s. 12)

Zmiňme, že prvním koncesovaným logopedem se stal Dr. Ota Ritz – Radlinský, kterého úspěšně vyléčil profesor Sovák, tehdy jako mladý lékař na ORL klinice.

Je obrovským zklamáním a lítostí, že došlo v roce 1960 ke zrušení Logopedického ústavu. Bylo to způsobené zejména z našich foniatrických kruhů. *„Tím ztratila naše logopedie svoji pracovní, vědecko-výzkumnou, edukační i organizační základnu, jakou Logopedický ústav bezesporu představoval. To byla skutečnost politováníhodná a ničím neospravedlnitelná.“* (Tamtéž s. 12)

*„Důvody vedoucí k jeho zrušení by si dnes zasloužily důkladné revize. Je paradoxem, že takový vědní obor, jakým dnes logopedie je, s tak organizovanou službou, prověřenou více než dvaceti lety významně společensky prospěšné práce, nemá v současnosti kromě universitní půdy svoji vlastní vědecko-výzkumnou základnu.“* Vyštejn (In: Česká logopedie 1972, 1972, s. 75)

Na uspořádané VII. celostátní logopedické konferenci s mezinárodní účastí v Žilině, dne 22. října 1992, u příležitosti 40. výročí trvání organizované logopedické péče u nás, přednesl mimo jiné i pár slov o Logopedickém ústavu Ludvík Edelsberger. Edelsbereger je přesvědčen, že ve změněné společensko-politické situaci by měl být případ zrušení Logopedického ústavu revidován, a že by se jeho zakladateli prof. Sovákovi mělo dostat plné satisfakce, byť už jen in memoriam. *„Předpokladem pro to by mohly být důsledně zpracované a zdokumentované dějiny Logopedického ústavu hl. m. Prahy (v letech 1946-1960), které ovšem bohužel dodnes nemáme.“* Edelsbereger, (In: Česká logopedie 1994, 1995, s. 13) Situace je bohužel stále stejná i po několika letech.

Logopedický ústav je tím největším rozmachem a rozkvětem logopedického snažení v období 50. let minulého století, dodejme, že ani do dnešních let 21. století, se nám už nepodařilo něco tak geniálního vytvořit a vybudovat. *„Bez nadsázky lze říci, že existence Logopedického ústavu v letech 1946 – 1960 od jeho vzniku do jeho zániku (plných čtrnáct let) znamenala jakýsi zlatý věk naší logopedie, který byl ukončen násilným organizačním opatřením.“* Edelsbereger, (In: Česká logopedie 1994, 1995, s. 12)

Pocta samozřejmě patří panu profesoru Sovákovi. Nebýt jeho snaživosti, vůle a životního odhodlání, nic takového by zřejmě nikdy nevzniklo a nesklidilo takový úspěch. Snaha pomoci Logopedického ústavu ať už samotným pacientům, rodičům dětí s vadou řeči a sluchu či vyškoleným pracovníkům z řad pedagogiky a zdravotnictví a mnohým dalším se počítala v řádu desítek tisíc a více a na to bychom neměli nikdy zapomenout.

## **5.2 Škola pro vadně mluvící v Praze**

Podnět vyšel z odborného školního ambulatoria hl. m. Prahy. Odborný lékař (Miloš Sovák) shledal, že péče o vady a poruchy řeči a sluchu se neobejdou bez spolupráce se školou. Ve školním roce 1940 byla na pražských školách provedena evidence dětí s poruchami řeči. Bylo zjištěno, že ve třídách obecných škol bylo více než 300 koktavých

dětí. Koktavé děti byly často vystaveny psychickým útokům ze strany svých spolužáků. Na návrh profesora Sováka byla podniknuta akce, aby byly koktavé děti soustředěny do speciální školy. Profesor Sovák se ujal teoretické i praktické přípravy učitelů, s nimiž se počítalo pro práci v tomto novém typu školy. (Sovák, 1976)

*„Dne 1. září 1943 byla zřízená pokusně jedna třída pro koktavé při Pražském soukromém ústavu pro hluchoněmé děti v Praze na Smíchově, Holečkova 4.“ Zíma (In: Československá logopedie, 1956, s. 244)*

*„Podařilo se tehdy najít toho, kdo by to úředně povolil, což byl uvážlivý magistrátní rada Arnold, dále toho, kdo by poskytl potřebné místnosti, což s pochopením pro věc učinil tehdejší ředitel Pražského soukromého ústavu pro hluchoněmé Alois Novák, a nakonec ještě toho, kdo tu práci dělal, v tomto ohledu už od začátku jsme měli štěstí, že této úlohy se ujal mladý učitel hluchoněmých Josef Zíma.“ (Sovák, 1976, s. 5)*

Josef Zíma měl sice povolení, místnost, žáky (jichž bylo zpočátku 18), i odbornou podporu, ale metodu – hlavně ve spojování výuky s požadavky terapie si musel vypracovat sám. Po úspěšné odezvě veřejnosti začal školní rok 1944 – 1945 již s třemi třídami, dohromady 31 žáků. Dosavadní třídy pro „koktavé“ byly na přání rodičů změněny na třídu „pro vadně mluvící“. I přestože byl proti tomuto typu škol velký tlak i intervence z některých zdravotnických kruhů, rozhodující činitelé v rezortu školské správy se k věci postavili naprosto kladně. *„Byl to především tehdejší školský referent hl. m. Prahy Václav Jaroš, který se postaral o dekretování a umístění školy na základě výnosu Zemské školní rady z 20. 6. 1945. Tento výnos vyšel zásluhou zemského školního inspektora RNDr. PhDr. Františka Štampacha na základě předchozích porad a prošetřování, konaných ve spolupráci s odbornými školními lékaři, jimiž tehdy byli Apetaur, Fafl a Sovák.“ (Sovák, 1976, s. 6)*

Dnem 1. června 1945 byly třídy pro vadně mluvící přeměněny v samostatnou školu. Prvním ředitelem této první naší školy pro vadně mluvící se stal Josef Zíma. Škola několikrát měnila své sídlo. Jeden čas byla v Praze – Libni, Na Košince, v tzv. Grábově vile spolu se školou pro nedoslýchavé a se školním ambulatoriem. Pak byla škola v Karlíně, později o dva měsíce roku 1946 v Holešovicích. 1. září 1948 došlo k dalšímu stěhování do Prahy 2, v Charvátově ulici s internátem v Černé ulici, až se nakonec dostala pod jednu střechu i s internátem v Praze – Kobylisích. (Sovák, 1976)

V roce 1954 měla škola 15 tříd, z toho mateřská škola 2 třídy, 1. až 5. postup. ročník 8 tříd, 6. – 8. postup. roč. 5 tříd. Škola byla osmiletou a její název zněl - Mateřská a osmiletá střední škola pro vadně mluvící v Praze. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

Nápadný vzestup školy bylo možné pozorovat od roku 1948. Tohoto roku vešel v platnost zákon o jednotné škole, který poskytoval možnost zřizovat školy i pro děti s poruchami řeči. Předtím nemohla škola vydávat žákům vysvědčení. Učitelé podávali pouze návrh na klasifikaci žáka té škole, do které žák náležel podle svého bydliště. Zíma (In: Československá logopedie, 1956)

*„Výnosem ministerstva školství, věd a umění bylo určeno dvojí označení školy, a to zvlášť pro styk vnitřní (úřední) a zvlášť pro styk vnější. (Na vysvědčeních a listinách, které dostávají žáci, je škola uvedena bez označení „pro vadně mluvící“).“* Zíma (In: Československá logopedie, 1956, s. 245)

*„O počátku činnosti školy pro vadně mluvící až do 31. prosince 1954 prošlo školou 646 žáků. U 43,7 % dětí bylo dosaženo řeči občanky správné. U dalších 44,8 % dětí byla řeč podstatně zlepšena. Pouze u 11, 5 % dětí zlepšení řeči nenastalo.“* Zíma (In: Československá logopedie, 1956, s. 246).

### 5.3 Škola pro nedoslýchavé v Praze

*„Roku 1902 školní lékař Hartmann založil v Berlíně školu pro nedoslýchavé, oddělenou od školy pro hluchoněmé. Podle toho vzoru vznikly u nás r. 1932 třídy pro nedoslýchavé z podnětu prof. Seemana a z pochopení ředitele Ústavu pro hluchoněmé Aloise Nováka.“* (Sovák, 1976, s. 6) Do roku 1937 byly zřízeny čtyři podpůrné třídy pro nedoslýchavé v Praze při Pražském soukromém ústavu pro hluchoněmé na Smíchově, Holečkova 4. *„V těchto třídách se již využívalo oslabeného sluchu jako podpory při vyučování k rychlejšímu postupu při artikulaci a při vzdělávání.“* Císař (In: Česká logopedie, 1956, s. 251) Avšak soužití nedoslýchavých a hluchoněmých dětí mělo mnoho nedostatků. *„Nedoslýchavé děti se přizpůsobovaly většině hluchoněmých spolužáků, používaly posunkové řeči, upadaly ve vyjadřování. Po čase se z nich stali umělí hluchoněmí“* (Tamtéž, s. 251).

*„Již v této době uvažovali někteří učitelé hluchoněmých i odborní lékaři o zřízení samostatné veřejné školy pro nedoslýchavé. Propagátorem této myšlenky v lékařských*

*kruzích byl prof. MUDr. PhDr. Miloš Sovák, DrSc, mezi pedagogy Vlastimil Císař. Dne 1. 6. 1945 byla zřízena výnosem zemské školní rady veřejná škola pro nedoslýchavé v Praze.“ Čermáková (In: Česká logopedie III., 1976, s. 66)*

Sovák (1976) uvádí, že u zrodu tohoto typu škol stáli dr. Štampach, referent Václav Jaroš, rada Arnold a ředitel Novák.

Na začátku měla škola 5 tříd, žáků bylo třicet. Ředitelem byl ustanoven Vlastimil Císař. Škola neměla budovu, ani vybavení, ani učební pomůcky. Nebylo peněz na opravy ani na nákup. Z darů Sdružení rodičů a přátel školy bylo zakoupeno to nejnnutnější. Škole byla přidělena Grábova vila v Praze 8 Císař (In: Československá logopedie, 1956).

*„Bylo potřeba bojovat s neporozuměním rodičů, učitelstva i lékařů. Většina z nich se domnívala, že škola pro nedoslýchavé je jakýmsi druhem pomocné školy.“ (Tamtéž, s. 252)*

*„Zařazení do jednotné školské soustavy se škole dostalo v roce 1948 zákonem o jednotné škole. Vznikla národní a střední škola pro nedoslýchavé. Vyučování se řídilo učebními osnovami pro všeobecně vzdělávací školy, s výjimkou tělocviku a hudební výchovy. Stále stoupal počet žáků, takže v roce 1950, když se škola stěhovala již počtvrté, tentokrát do Ječné ulice v Praze 2, měla už 76 žáků.“ Čermáková (In: Česká logopedie III., 1976, s. 66)*

Rokem 1950 začíná odborná péče o nedoslýchavé děti předškolního věku. V tomto roce byla zřízena mateřská škola pro nedoslýchavé a připojena k národní a střední škole pro nedoslýchavé, rovněž v Ječné ulici. Císař (In: Československá logopedie, 1956)

V roce 1952 se národní a střední škola pro nedoslýchavé změnila na osmiletou střední školu. Do školy pro nedoslýchavé docházely děti jen po dobu nezbytně nutnou. Jakmile se jejich stav sluchu a vědomostí zlepšil, přecházely do všeobecně vzdělávací školy. Ovšem někteří jedinci nemohli vzhledem ke své vadě být převedeni do všeobecně vzdělávací škol, proto v roce 1954 byla zřízena jedenáctiletá střední škola pro nedoslýchavé. (Tamtéž, 1956)

*„Od roku 1970 je to gymnázium pro mládež s vadami sluchu. V polovině šedesátých let byla také zřízena 1 třída zvláštní školy pro nedoslýchavé. Dětský domov byl zřízen v roce 1959 s kapacitou 60 dětí.“ Čermáková (In: Česká logopedie III., 1976, s. 67)*

*„Od založení školy spolupracoval se školou prof. Dr. Sovák. V prvních letech existence školy prováděl sám evidenci, revisi i ošetření dětí v ambulatoriu, které bylo při škole zřízeno. Každoročně též konal léčení sluchu injekcemi přímo ve škole.“ Císař (In: Československá logopedie, 1956, s. 253)*

Výsledky šetření ukázaly, že střední všeobecné vzdělání ukončilo na této škole od roku 1958 do roku 1975 celkem 137 absolventů. „Z toho bylo 19 % ohluchlých, 42, 3 % s těžkou vadou, 24, 8 % se střední a 13, 9 % s lehčí vadou sluchu. 67 studentů pokračuje nebo pokračovalo ve studiu na vysokých školách.“ Čermáková (In: Česká logopedie III., 1976, s. 67)

## 5.4 Škola pro nemluví v Týně nad Vltavou

„V Týně nad Vltavou v Sakařově ulici stávalo asi od r. 1830 nízké přízemní hospodářské stavení. Tento objekt č. 342 před první světovou válkou věnovali manželé Karel a Eliška Wesselých „ku zřízení městského sirotčince“. V období mezi oběma válkami byli v něm chováni obecní koně a žilo 6 – 8 sirotek. Po druhé světové válce byl objekt v letech 1949 – 1951 přestavěn, zvýšen o 1 patro a určen účelově jako dětský domov s kapacitou 45 dětí. Když v roce 1957 byly malokapacitní domovy zrušeny, byly koncem roku děti přesunuty do dětského domova v Nových Hradech. V té době na seminářích fakulty probíraná síť logopedických škol v Československu ukázala mezeru, že není zařízení, které by specializovaně pečovalo o nemluví děti.“ Neveklovský (In: Česká logopedie III., 1975, s. 28)

Z podnětu a péče profesora Miloše Sováka a pochopení ministerstva školství „dne 1. 1. roku 1958 byla zřízena v Týně nad Vltavou nejprve internátní Škola pro děti s vadami řeči a od školního roku 1960/61 přeměněna na Základní devítiletou školu internátní 1. – 5. ročníku pro nemluví.“ (Sovák, 1984, s. 221)

Od svého začátku měla škola kapacitu 29 dětí ve 3 třídách, které byly vždy plně obsazeny. Ve škole byly zastoupeny nejrozličnější vady řeči, práce zde byla velmi náročná. Postupně však docházelo ke specializaci na vývojové poruchy řeči a centrální poruchy. Situace byla taková, že nikde nebylo možné nikterak získat a přebírat zkušenosti, proto bylo nutné získané poznatky hodnotit a rozpracovávat přímo v samotném zařízení. Při této činnosti byly vydatnou pomocí pracovní návštěvy kolektivu pracovníků katedry speciální pedagogiky vedeného prof. Sovákem, za účasti prof. Kábeleho, dr. Sovákové a dalších. „Dlouhé hodiny výzkumů, hodnocení a diskusí přispěly k vytvoření optimálního řádu, režimu, metod a forem práce, které musely být znovu ověřovány, zkoušeny a hodnoceny.“ (Sovák, 1984, s. 222)



Bylo nutné zřídit internát, neboť zde byly soustřeďovány děti z celého území Československa. „*Spojení internátu a školy opět vyvolalo nutnost promýšlení práce, rozdělení výchovných a vyučovacích úkolů, propracování nejvhodnějšího spojení ke zkvalitnění a zrychlení pracovních postupů.*“ (Sovák, 1984, s. 222)

Velmi chyběla mateřská škola, která nemohla být dosud realizována, tudíž byl vytvořen alespoň přípravný ročník, který měl za úkol připravit dítě vhodnou a přiměřenou formou na práci ve škole. (Tamtéž)

V této době podle stávající možné organizace škol byl stav takový, že dítě přicházelo do 1. ročníku, který přebíral funkci přípravného a diagnostického ročníku. Připravené dítě mohlo být však přijato do 1. A ročníku, kde se vyučovalo 1 – 2 roky vhodnými metodami ve 2 odděleních a postupovalo do 2. ročníku, který měl rovněž 2 oddělení odpovídající zhruba druhému a třetímu ročníku a odkud dítě bylo vráceno po vybudování řeči do domácího prostředí a do školy odpovídající možnostem a schopnostem dítěte. (Sovák, 1984)

Děti přicházeli většinou do 1. ročníku, který plnil úkol diagnostický, spočívající ve zjišťování, zda dítě splňovalo podmínky pro přijetí. Dále úkol vyrovnávací, který vhodnou formou připravoval dítě na práci ve škole. Více než polovina dětí před vstupem sem nechodila nikdy do žádného kolektivního zařízení (mateřské školy apod.) a náhlý přechod od rodiny jim působil obtíže. Do školy přicházelo skoro tři čtvrtě dětí opožděných a to o více než 1 rok, proto ve třídě bylo nanejvýš 9 dětí a učily se ve skupině 2 – 3 žáků. Nepočítalo se s tím, že by toto opoždění bylo vyrovnáno jen v tomto ročníku. Výchovně učební úkol tohoto ročníku spočíval v tom, že by dítě po adaptaci na školní práci a při budování řeči mělo splnit nejméně úkol žáka 1. ročníku zvláštní školy. (Sovák, 1984)

„*Do současné doby prošlo naším zařízením 258 dětí, které byly propuštěny a 27 dětí je v zařízení, celkem tedy 285 dětí k dnešnímu dni.*“ Neveklovský (In: Česká logopedie III., 1976, s. 29)

„*Z 258 propuštěných dětí bylo 66 umístěno krátkodobě na 1 – 3 měsíce a po diagnostickém pobytu jako nevhodné a nesplňující podmínky pro přijetí vráceno domů. Za 18 let bylo tedy vráceno do vyučovacího procesu 192 dětí. Ze 192 dětí vrácených do vyučovacího a později do výrobního procesu bylo zařazeno podle schopností a možností 58 do základní devítileté školy, 109 do základní školy a 25 jinam: (školy pro mládež s vadami řeči, pro nedoslýchavé či neslyšící, slabozraké atd.).*“ (Tamtéž, s. 30)

Od 1. 1. 1980 byl změněn název školy na Základní a zvláštní škola pro nemluvící v Týně nad Vltavou. Později 1. 1. 2006 má škola nový název Základní škola logopedická Týn nad Vltavou a dodnes stále existuje.

Tato kapitola se snažila přiblížit vznik a vývoj Logopedického ústavu a škol nového typu a pojetí, které se v padesátých letech začaly zřizovat z podnětu profesora Sováka. Je velkým přínosem, že existoval někdo, kdo si všímal potřeby takových lidí, a snažil se s ostatními osobnostmi, ať už z řad lékařů nebo učitelů či dalších jim pomoci. Logopedie u nás zejména v 50. a 60. letech patřila mezi nejvyspělejší na světě a to zásluhou profesora Sováka.

## ZÁVĚR

Bakalářská práce zpracovala přínos významné české osobnosti a zaměřila se na její logopedickou činnost, jež přesahovala hranice tehdejší doby. Nastíněný obsah práce je uveden v úvodu, v této části shrneme poznatky, ke kterým jsme během studia tohoto tématu dospěli.

Cílem práce bylo přiblížit přínos Miloše Sováka při vzniku a rozvoji logopedických zařízení do roku 1989. Představuje Miloše Sováka z pohledu jeho zásluh v péči o osoby s řečovým postižením, Miloše Sováka u zrodu soustavné logopedické péče v Československu a v neposlední řadě jako člověka moderního, nadčasového myšlení a činů. Některé jeho názory a přístupy jsou už dnes sice překonané, ale v době, ve které vznikly, patřily mezi nadčasové a vysoce ceněné. Budoucím generacím zanechal řadu cenných publikací a nemůžeme říct, že i přesto se v dnešní době, k některým jeho názorům nevracíme a nečerpáme z nich. Díky svým schopnostem a možnostem mohl své ideje realizovat a podílet se na utváření logopedické péče v naší zemi.

Přínos bakalářské práce pro speciální pedagogiku je spatřen ve zpracování zajímavého tématu, kterému doposud nebyla věnována odpovídající pozornost. Práce se snažila ukázat, jak důležitou a významnou roli utváří Miloš Sovák v logopedii, ve speciální pedagogice a v dějinách naší země. Přiblížila životní rozhodnutí, za nimiž stál Miloš Sovák ve vývoji řečově postižených u nás, a která postupně budovala podklady pro vznik soustavné logopedické péče. Nastínila logopedická zařízení ať už z oblasti školské, či zdravotnické, která u nás existovala, některá vzniklá zásluhou právě Miloše Sováka. Orientovala se i na Logopedický ústav a jeho činnosti, fenomén tehdejší doby, který nás svými zásluhy zařadil mezi jedny z nejuznávanějších v oblasti logopedie na světě. Uskutečněním Sovákových pokrokových myšlenek a svými činy se zapsal neodmyslitelně do historie naší země a na to bychom neměli nikdy zapomenout.

Doufejme, že díky této práci si ostatní studenti uvědomí, že Miloš Sovák byl nejen velká osobnost na poli působnosti speciální pedagogiky, ale jeho velká záslužná činnost rostla i v logopedii. Toto téma jistě není plně vyčerpané. Závěrem snad jen už říci, že tato práce snad dopomohla k odhalení, přiblížení a většímu poznání osobnosti Miloše Sováka. Sklání se k němu s pokorou a úctou. K tomu, co všechno dokázal, znal, uměl a vybudoval.

# SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

## SEZNAM POUŽITÝCH ČESKÝCH ZDROJŮ

- CÍSAŘ, Josef, 1956. Od podpůrných tříd k jedenáctiletce. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 251-254. ISBN
- ČERMÁKOVÁ, Bohdana, 1975. Základní devítiletá škola pro nedoslýchavé v Praze. In: *Česká logopedie III*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 66-68.
- DVOŘÁK, Josef, 1998. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 192 s. ISBN 80-902536-2-8
- EDELSBERGER, Ludvík, 1995. Miloš Sovák – Dílo a odkaz. In: *Česká logopedie 1994*. Praha: Makropulos, s. 7-31.
- EDELSBERGER, Ludvík, 1993. Na okraj 40. Výročí organisované logopedické péče u nás. *Speciální pedagogika*. č. 5, s. 15-20. ISSN 0862-1632.
- EDELSBERGER, Ludvík, KÁBELE, František, 1988. *Speciální pedagogika pro učitele prvního stupně základní školy*. Praha: SPN, 175 s.
- EDELSBERGER, Ludvík, 1988. K počátkům studia speciální pedagogiky na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. *Otázky defektologie*. roč. 30, č. 5, s. 193-205. ISSN: 0231-7869
- EDELSBERGER, Ludvík, 1985. Profesor Sovák osmdesátiletý. *Otázky defektologie*. roč. 27, č. 8, s. 305-308. ISSN: 0231-7869
- EDELSBERGER, Ludvík, 1971. Založení České logopedické společnosti. *Otázky defektologie*. č. 4, s. 162-164. ISSN: 0231-7869
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, 2010. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HRUBÝ, Jaroslav, 1997. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu II*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. 235 s. ISBN 80-7216-006-0.
- HULA, Antonín, 1956. Začátky péče o dospělé nedoslýchavé. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 232-233.
- JESENSKÝ, Ján, 2000. Dva směry vývoje speciální pedagogiky vzhledem k dílu prof. Miloše Sováka. *Speciální pedagogika*. roč. 10, č. 2, s. 110-113. ISSN 1211-2720
- KÁBELE, František, 1992. In: *Náš pan profesor*. Praha: Knižní podnikatelský klub s. r. o, s. 42-46.
- KÁBELE, František, 1985. In: *Česká logopedie 1985*. Praha: Česká logopedická společnost.

- KANTOR, Milan, 2000. Ze života profesora Miloše Sováka. *Speciální pedagogika*. roč. 10, č. 2, s. 74-91. ISSN 1211-2720
- KÁŠ, Svatopluk, 2006. *Medailonky českých lékařů – spisovatelů*. Praha: Triton. 259 s. ISBN 80-7254-692-9.
- KOLEKTIV AUTORŮ, 1978. *Defektologický slovník*. Praha: SPN, 474 s.
- KLENKOVÁ, Jiřina, 2006. *Logopedie*. Praha: Grada Publishing. 224 s. ISBN 80-2471110-9.
- KUČEROVÁ, Marie, 1980. Prvé poznatky z realizace nového pojetí výuky na základní škole pro nedoslýchavé v Praze. *Otázky defektologie*. roč. 22, č. 3, s. 119-123. ISSN 0231-7869
- LAŠTOVKA, Milan, 2000. Přínos prof. M. Sováka pro otorinolaryngologii a foniatrii. *Speciální pedagogika*. roč. 10, č. 2, s. 103-105. ISSN 1211-2720
- MATĚJČEK, Zdeněk, ŽLAB, Zdeněk, 1972. Stručný historický přehled péče o dyslektiky u nás. In: *Česká logopedie 1972*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 5-6.
- MONATOVÁ, Lili, 1998. *Pedagogika speciální*. Brno: Paido. 199 s. ISBN 80-210-1009-6.
- NEVEKLOVSKÝ, Ladislav, 1975. Vznik a vývoj základní devítileté školy internátní pro nemluvíci v Týně nad Vltavou. In: *Česká logopedie III*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 28-46.
- PIPEKOVÁ, Jarmila, 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido. 4 s. ISBN 80-7315-120-0.
- POTMĚŠIL, Miloň, 2003. *Čtení k surdopedii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 218 s. ISBN 80-244-0766-3.
- RENOTIÉROVÁ, Marie, LUDÍKOVÁ, Libuše a kol., 2005. *Speciální pedagogika*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 314 s. ISBN 80-244-1073-7.
- ŘÍHOVÁ, Věra, 1972. Zkušenosti se specializovanými třídami pro dyslektiky v Praze. In: *Česká logopedie 1972*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 49-50.
- SOVÁK, Miloš. *Výchova koktavého dítěte doma i ve škole*. Praha: SPN, 1988. 132 s.
- SOVÁK, Miloš a kol. *Logopedie: Metodika a didaktika*. Praha: SPN, 1984. 283 s.
- SOVÁK, Miloš. *Uvedení do logopedie*. Praha: SPN, 1981. 327 s.
- SOVÁK, Miloš, 1978b. *Elementární logopedická diagnostika, terapie a prevence*. Praha: SPN. 130 s.
- SOVÁK, Miloš. *Logopedie*. Praha: SPN, 1978. 459 s. (2. vyd. 1981)

SOVÁK, Miloš, 1975. *In margine*. Praha: Pobočka České logopedické společnosti pro Prahu a Středočeský kraj. 135 s.

SOVÁK, Miloš, 1975. Vznik a začátky školy pro nedoslýchavé a školy pro vadně mluvící v Praze. In: *Česká logopedie III*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 5-7.

SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. Praha: SPN, 1972. 206 s.

SOVÁK, Miloš a kol. *Logopedie*. Praha: SPN, 1965. 302 s.

SOVÁK, Miloš. *Nárys defektologie: určeno pro posluchače pedagogiky VŠP řádného i dálkového studia*. Praha: SPN, 1958. 109 s.

SOVÁK, Miloš. *Výchova leváků v rodině*. Praha: SPN, 1958. 47 s. (2. vyd. 1961, 3. vyd. 1963, 4. dopl. vyd. 1971, 5. vyd. 1973, 6. upr. vyd. 1979, 7. vyd. 1985)

SOVÁK, Miloš. *Defektologie speciální. 1. část: Logopedie*. Praha: SPN, 1958. 262 s.

SOVÁK, Miloš. *Defektologie speciální: Logopedie: pro posluchače VŠP – defektologie. 1. část*. Praha: SPN, 1955. 228 s.

SOVÁKOVÁ, Marta, 1956. Spolupráce s rodiči v logopedické prevenci. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 93-94

SUSOVÁ, Jana, 2000. Neurofyzilogický pohled prof. Sováka na člověka s postižením. *Speciální pedagogika*. roč. 10, č. 2, s. 106-109. ISSN 1211-2720

ŠKODOVÁ, Eva, JEDLIČKA, Ivan a kol., 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktual. vyd. Praha: Portál. 615 s. ISBN 978-80-7367-340-6.

TITZL, Boris, 2005. Inspirace dílem Biologické základy učení. *Speciální pedagogika*. roč. 15, č. 2, s. 166-172. ISSN 211-2720

TITZL, Boris, 2000. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*. roč. 10, č. 2, s. 92-102. ISSN 1211-2720

TŮMOVÁ, Olga, 1987. K 200. jubileu školy pro neslyšící v Praze. *Otázky defektologie*. roč. 29, č. 5, s. 172-174. ISSN: 0231-7869

VITÁSKOVÁ Kateřina, PEUTELSCHMIEDOVÁ Alžběta, 2005. *Logopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 182 s. ISBN 80-244-1088-5.

VYŠTEJN, Jan, BOUČKOVÁ, Hana, ŽLAB, Zdeněk, SOVÁK, Miloš. 1992. In: *Náš pan profesor*. Praha: Knižní podnikatelský klub s. r. o.,

VYŠTEJN, Jan, 1990. Ve chvílích nejtěžších. In: *Za profesorem Milošem Sovákem*. Praha: Česká logopedická společnost Miloše Sováka, s. 4-17.

VYŠTEJN, Jan, 1983. 30 let celostátní logopedické péče. *Otázky defektologie*. roč. 25, č. 10, s. 241-244. ISSN: 0231-7869

VYŠTEJN, Jan, 1972. Dvacet let logopedické služby v Československu. In: *Česká logopedie 1972*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 74-76.

ZAHÁLKOVÁ – PAVLOVÁ, Anna, 1956. Logopedický ústav a jeho poslání. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 61-69.

ZÍMA, Josef, 1956. Vznik a vývoj organisované logopedické péče v ČSR. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 74-81.

ZÍMA, Josef, 1956. Mateřská a osmiletá střední škola pro vadně mluvící. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 244-249.

ŽLAB, Zdeněk, 1972. Česká logopedická společnost v letech 1970-1972. In: *Česká logopedie 1972*. Praha: Česká logopedická společnost, s. 77-78.

### **Seznam použitých zahraničních zdrojů**

EDELSBERGEROVÁ - ZELIENKOVÁ, Alica, 1956. Logopédia na Slovensku. In: *Československá logopedie*. Praha: SPN, s. 70-73.

LECHTA, Viktor, 1994. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Bratislava: Univerzita Komenského, 280 s. ISBN 80-223-0796-3.

LECHTA, Viktor, 1990. *Logopedické repetitórium: teoretické východiská súčasnej logopédie, moderné prístupy k logopedickej starostlivosti o osoby s narušenou komunikačnou schopnosťou*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 278 s. ISBN 80-0800447-9.

LIŠKA Jozef a kolektiv, 1978. *Logopedický zborník 6*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 408 s. ISBN 83-033-78-02.

PREDMERSKÝ, Vladimír, 1982. Ďalej rozvíjame odkaz Viliama Gaňu (K 15. výročiu jeho úmrtia – 24. 7. 1966). *Otázky defektologie*. roč. 24, č. 7, s. 125-127. ISSN: 0231-7869

## **BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE**

**Jméno autora:** Zdeňka Vaclová

**Obor:** Speciální pedagogika - vychovatelství

**Forma studia:** kombinované studium

**Název práce:** Přínos Miloše Sováka při vzniku a rozvoji logopedických zařízení do roku 1989

**Rok:** 2016

**Počet stran textu:** 58

**Celkový počet stran příloh:** 0

**Počet titulů českých použitých zdrojů:** 56

**Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:** 5

**Počet internetových zdrojů:** 0

**Vedoucí práce:** PaedDr. Viola Rašínová